МУЗЫКА

2

Жалпы орто билим берүү мектептеринин
2-классы үчүн окуу китеби

Өзбекстан Республикасы Элге билим берүү министрлиги
басууга сунуш кылган

Жаңы басылым

ТАШКЕНТ – 2021

УЎК 78(075.3)
КБК 85.31я72
М 77

Авторлор:
Надим Нархожаев, Шахиста Нархожаева,
Дилноза Ташмухамедова

Рецензенттер:

М. Ахмедов – Өзбекстан мамлекеттик консерваториясынын музыкалык педагогика кафедрасынын башчысы, педагогика илимдеринин кандидаты, доцент;

З. Хаджаева – Андижан мамлекеттик университетинин музыкалык билим берүү кафедрасынын улук окутуучусу;

З. Закирова – Ташкент шаарындагы 17-сандуу адистештирилген мамлекеттик жалпы билим берүүчү мектептин музыка маданияты предметинин мугалими;

Т. Эштураев – Сурхандарыя облусунун Музрабат районундагы 14-жалпы орто билим берүүчү мектептин музыка маданияты предметинин мугалими.

ШАРТТУУ БЕЛГИЛЕР:

– угабыз

– ырдайбыз

– музыкалык сабат

– көнүгүү дептеринде аткар

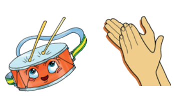 – музыкалык чыгармачылык

– сабак аяктады

?! – бышыктоо үчүн тапшырма

Республикалык максаттуу китеп фондунун каражаттары эсебинен басылды.

Оригинал макет жана дизайн концепциясы Республикалык билим берүү борбору тарабынан иштелди.

ISBN 978-9943-7475-7-9

© Республикалык билим берүү борбору, 2021

МАЗМУНУ

Урматтуу окуучум!..........5

1-БАП. КҮҮ

Мекенибизди даңазалайбыз..........6
«Өзбекстан Республикасынын Мамлекеттик гимни».
Сөзү *А. Ариповдуку*, музыкасы *М.Бурхановдуку*..........7
«Aziz bo‘ston – O‘zbekiston».
Сөзү *С. Мирзонуку*, музыкасы *Д. Амануллаеваныкы*..........8
Кайталоо..........9
Күү..........10
«Мен эркеси замандын».
Сөзү *Д. Кененбаевдики*, музыкасы *Ж. Шералиевдики*..........11
Кайталоо..........13
Чейректик нота..........14
«Farg‘onacha». *Өзбек элдик күү*..........15
«Boboq xo‘roz».
Сөзү *П. Муминдики*, музыкасы *Н. Нархожаевдики*..........16
Ыр..........18
«G‘ildiragim». Сөзү *Т. Бахрамовдуку*, музыкасы *Ш. Ёрматовдуку*18
«O‘ynaylik». Сөзү *А. Рахматтыкы*, музыкасы *Ил. Акбаровдуку* 19
Улуттук аспаптар. Най..........21
«Quvnoq sayr». Музыкасы *Н. Нархожаевдики*..........22
Танбур..........24
Кыл кыяк..........25
«Kayfiyat». Музыкасы *Н. Нархожаевдики*..........26
«Uzum». Сөзү *П. Муминдики*, музыкасы *Д. Амануллаеваныкы*..27
Чейректик нота..........28

2-БАП. ЖЕКЕ АТКАРУУЧУЛУК ЖАНА КОШТООЧУЛУК

Жеке аткаруучулук..........30
«Asp bo‘laman». *Өзбек элдик күү*..........31
«Qizaloq». Сөзү *Т. Назаровдуку*, музыкасы *Н. Нархожаевдики*....32
Конституция – сыймыгымсың?..........34
«Айланайын, кең мекен».
Сөзү *А. Рыскуловдуку*, музыкасы *А. Жээнбайдыкы*..........35
«Qadim turon».
Сөзү *П. Муминдики*, музыкасы *Н. Нархожаевдики*..........36
Коштоочулук..........38
«Жамгыр». Сөзү *Ж. Бекниязовдуку*, музыкасы *А. Бөдөшовдуку*.39
Жеке ырчы жана музыкант..........41
«Dangasa».
М. Тажибаев «Dugoh» обонунун негизинде жараткан..........42

«Кышта».
Сөзү *А.Токомбаевдики*, музыкасы *А. Малдыбаевдики* 43
Ноталардын топтолушу 44
Бышыктоо үчүн суроо жана тапшырмалар 45

3-БАП. МУЗЫКАЛЫК САБАТКА САЯКАТ

Такт жана такт сызыгы 47
«Ot o'yini». Музыкасы *Д. Амануллаеванықы* 48
«Bobom – qahramon». Сөзү жана музыкасы *А. Хайдаровдики* 49
Өлчөм 50
Санаганды үйрөнөбүз...51
«Qashqarcha». *Өзбек элдик күү* 52
«Uxlab turdim». Сөзү *И. Муслимдики*, музукасы *Ф. Назаровдуку* .53
Реприза 54
«Вальс».
Музыкасы *П. Чайковскийдики «Балдар альбому»нан* 55
«Келди, Ноорuz».
Сөзү *Г. Момунованыкы*, музыкасы *Р. Абдыкадыровдуку* 56
Лад. Мажор жана минор...57
«Тореадор маршы». Музыкасы *Ж. Бизеники* 59
«Таранчы». Сөзү *А.Рыскуловдуку*, музыкасы *Э.Сасыбаевдики* ..60
Музыкалык ребустар 61
«Yugurish». Музыкасы *С. Абрамованыкы* 62
«Ак гүлдөр». Сөзү *И. Исаковдуку*, музыкасы *Т. Казаковдуку*........63

4-БАП. БАЛДАР КОМПОЗИТОРЛОРУ ЖАНА ОБОНЧУЛАРЫ

Шермат Ёрматов...64
«O'ynadik, hech to'ymadik».
Сөзү *П. Муминдики*, музыкасы *Ш. Ёрматовдуку* 65
«Sog'lom avlod qo'shig'i».
Сөзү *Т. Бахрамовдуку*, музыкасы *Ш. Ёрматовдуку* 66
Надим Нархожаев...67
«Chinnigul».
Сөзү *Камбар Атанықы*, музыкасы *Н. Нархожаевдики* 68
«Hakkalar».
Сөзү *Н. Арифжандыкы*, музыкасы *Н. Нархожаевдики*..................69
Гүлмира Эсенгулова..71
«Бийлеймин». Сөзү жана музыкасы *Г. Эсенгулованыкы* 72
«Мамалак». Сөзү жана музыкасы *Г. Эсенгулованыкы* 73
Музыка чыгармачылдары 74
«Kapalak va kamalak».
Сөзү *Н. Нарзуллаевдики*, музыкасы *Н. Нархожаевдики* 75
«Buvijon».
Сөзү *Ё. Суюновдуку*, музыкасы *Д. Амануллаеванықы* 76

УРМАТТУУ ОКУУЧУМ!

Музыканын сыйкырдуу ааламына саякатыбыз уланат. Бул окуу жылында сени көптөгөн жаңы жана кызыктуу маалыматтар күтүп турат. Сен күү, ыр эмне экенин билип аласың, чейректик жана сегиздик ноталар, музыкалык өлчөмдөр жөнүндө түшүнүккө ээ болосуң. Кыл кыяк, най сыяктуу улуттук аспаптарыбыздын жаңырышынан ыракаттанасың. Бир катар музыкалык аталыштар менен таанышасың жана музыканы жакшыраак түшүнө баштайсың.

Ата Мекенибиз, кооз табиятыбыз, достук жана тынчтык жөнүндөгү көптөгөн күү жана ырларды угасың, ырдап үйрөнөсүң, аларга коштоочу болосуң. Мындан тышкары, ой-жүгүртүү, ойлоп табуу, чыгармачылык кылууга каратылган тапшырмаларды аткарасың.

1-БАП
КҮҮ

МЕКЕНИБИЗДИ ДАҢАЗАЛАЙБЫЗ

Гимн – мамлекеттик символдордун бири болуп саналат. Сүйүктүү Өзбекстаныбыздын да өз гимни бар. Аны тик туруп, оң колубузду көкүрөгүбүзгө коюп аткарабыз.

ӨЗБЕКСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫН МАМЛЕКЕТТИК ГИМНИ

Сөзү ***А. Ариповдуку*** Музыкасы ***М. Бурхановдуку***

Serquyosh, hur o‘lkam, elga baxt, najot,
Sen o‘zing do‘stlarga yo‘ldosh, mehribon!
Yashnagay to abad ilm-u fan, ijod,
Shuhrating porlasin toki bor jahon!

N a q a r o t:
Oltin bu vodiylar – jon O‘zbekiston,
Ajdodlar mardona ruhi senga yor!
Ulug‘ xalq qudrati jo‘sh urgan zamon,
Olamni mahliyo aylagan diyor!

Bag‘ri keng o‘zbekning o‘chmas iymoni,
Erkin, yosh avlodlar senga zo‘r qanot!
Istiqlol mash’ali, tinchlik posboni,
Haqsevar ona yurt, mangu bo‘l obod!

N a q a r o t:
Oltin bu vodiylar – jon O‘zbekiston,
Ajdodlar mardona ruhi senga yor!
Ulug‘ xalq qudrati jo‘sh urgan zamon,
Olamni mahliyo aylagan diyor!

?! Өзбекстан Республикасынын Мамлекеттик гимни сага кандай таасир эткен, гимнибиз каерлерде жана кандай маарекелерде аткарылышы жөнүндө айтып бер.

AZIZ BO‘STON – O‘ZBEKISTON

Сөзү ***С. Мирзонуку***
Музыкасы ***Д. Амануллаеваныкы***

Bu dunyoda chamanlar ko‘p,
Bu dunyoda vatanlar ko‘p.
Barchasida yashnar gullar,
Barchasida yayrar dillar.

Naqarot:

Mening uchun aziz bo‘ston –
O‘zbekiston, O‘zbekiston.

Chorlar ezgu yo‘llar meni,
Ajdodlarim qo‘llar meni.
Bu Vatanda to‘kmasman yosh,
Bu Vatanda egmasman bosh.

Naqarot:

Mening uchun aziz bo‘ston –
O‘zbekiston, O‘zbekiston.

?! Ырдын маанайын туюнтуп бер. Сүйүктүү Өзбекстаныбыз жөнүндө дагы кандай ырларды билесиң?

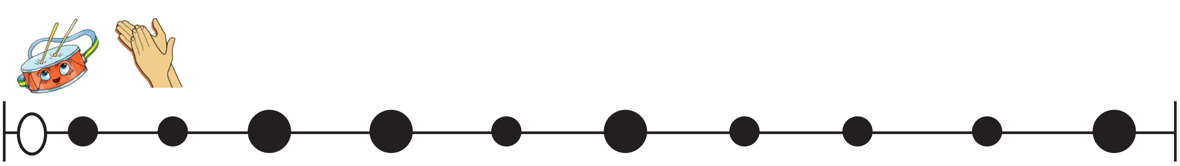

Bu dun - yo - da cha - ma - (a)n - la- (a)r ko‘p

КАЙТАЛОО

НОТА СЫЗЫГЫ.
НОТАЛАРДЫН ЖАЗЫЛЫШЫ ЖАНА АТАЛЫШЫ

Музыкалык добуштар нота менен жазылат. Ноталар жазылуучу беш сызык **НОТА СЫЗЫГЫ** деп айтылат.

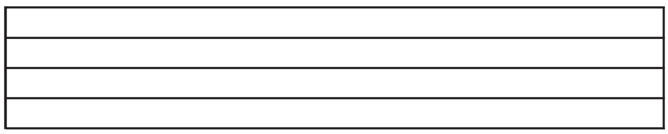

Нота сызыгынын башына СКРИПКАЛЫК АЧКЫЧ коюлат.

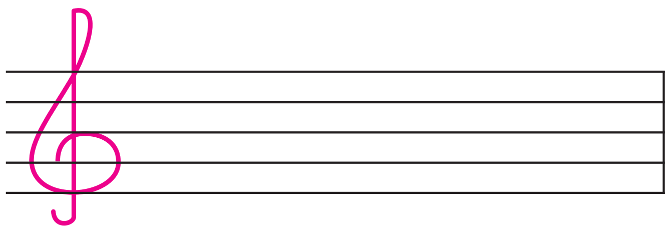

СКРИПКАЛЫК АЧКЫЧтын айлана бөлүгү нота сызыктын экинчи сызыгын камтып алганы жана ушул сызыкта соль нотасы жазылганы себептүү бул сызык СОЛЬ АЧКЫЧЫ деп да айтылат.
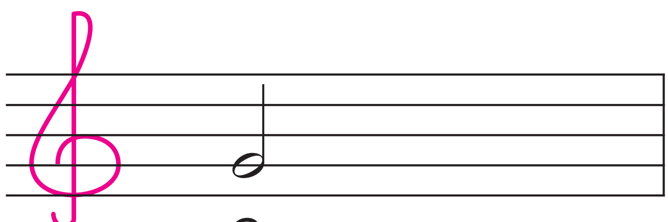
Соль нотасы

Музыкада жети нота болуп, алар нота сызыктын беш сызыгына жайгашып, төмөнкүдөй аталат:

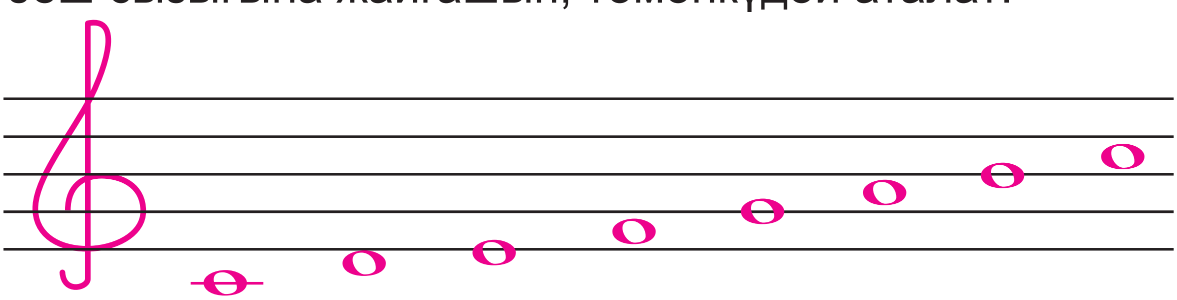

ДО РЕ МИ ФА СОЛЬ ЛЯ СИ ДО

3-сабак

КҮҮ

Күү – ар кандай музыканын негизи болуп саналат. Ал түрдүү бийиктикте жана узундуктагы добуштардын жыйындысынан пайда болот. Обондуулук – күүнүн негизги өзгөчөлүгү болот. Күүлөр кандайдыр бир аспап же добушта (үндө) аткарылат. Музыкада ыр, бий күүлөрү бар. Күү жогоруга, төмөнгө карай түшүшү мүмкүн.

QARI NAVO

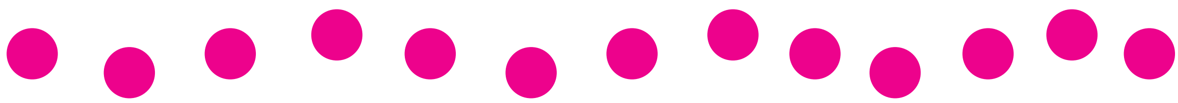

DO‘LONCHA

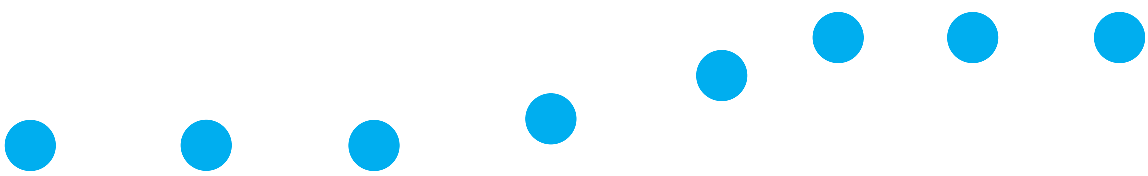

CHITTIGUL

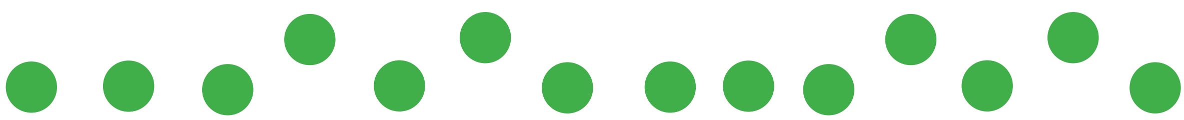

ОҚ ЛОЛАЛАР

музыкасы М. Левиевдики,
«Mahallada duv-duv gap» кинофильминен

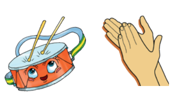

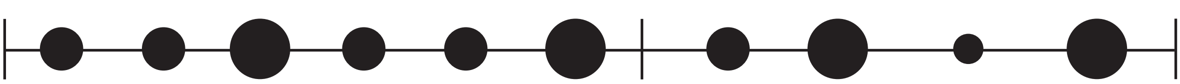

МЕН ЭРКЕСИ ЗАМАНДЫН

Сөзү ***Д. Кененбаевдики***
Музыкасы ***Ж. Шералиевдики***

Ачып турмуш сырларын,
Айтып чексиз жыргалын.
Салтанаттуу доорума,
Салам көздүн кырларын.
Мен эркеси замандын,
Эркин өсүп бараткан.

Жаз, жай өтүп, күз болуп,
Акыл жетип, күч толуп.
Жылдар жылга саналып,
Курчуп сезим козголуп,
Мен эркеси замандын,
Эркин өсүп бараткан.

А-чып тур-муш сыр-ла-рын, ай-тып чек-сиз жыр-га-лын.

Эгер күү аракеттенбегенде, аны кандай аткарат элек?

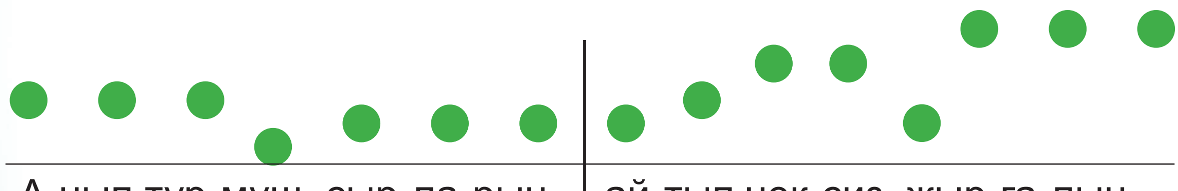

А-чып тур-муш сыр-ла-рын, ай-тып чек-сиз жыр-га-лын.

Ырдын нота текстине карап күүнүн кандай өнүккөнүн айтып бер жана анын аракетин туюнт.

«Мен эркеси замандын» ырын аспаптын коштоосунда ырда.
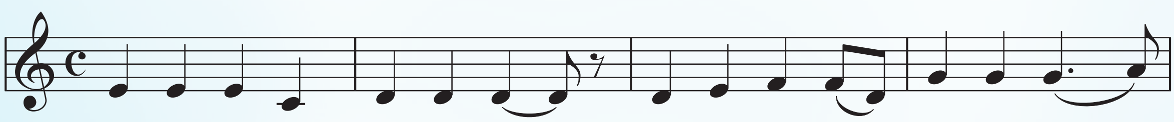
Ачып турмуш сырларын, ай-тып чек-сиз жыр-га-лын.

Ырдын нота текстин жогорудагы тегеректелер менен салыштыр.

КАЙТАЛОО

БҮТҮН НОТА

Билсең, бүтүн нотамын,
Ар нотадан чоңдурмун.
Мени санап «4 и» ге,
Улантасың андан соң.

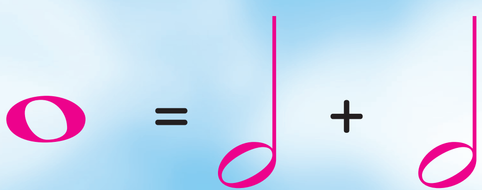

ЖАРЫМ НОТА

Мен бүтүндүн жарымы,
Жарым нота боломун.
Сана мени «2 и» ге,
Бир кубанып кетейин.

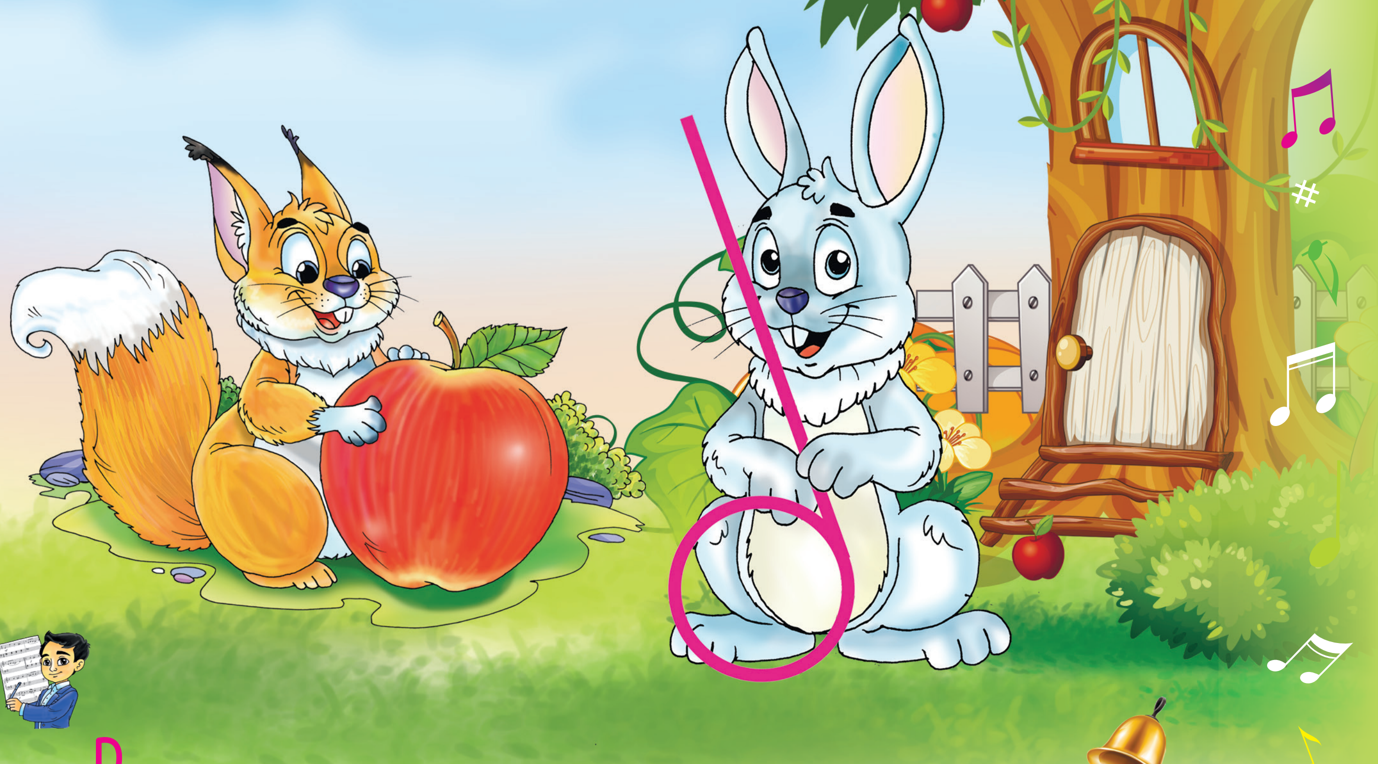

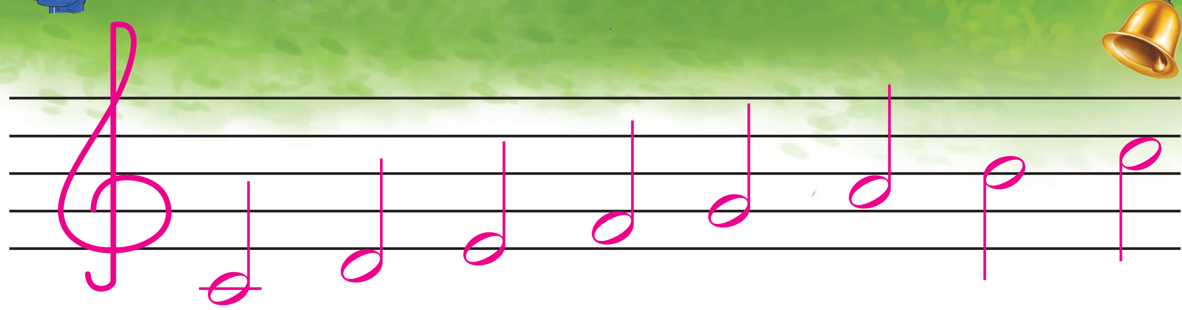

ЧЕЙРЕКТИК НОТА

Билсең, чейректик нотамын,
Жада калса кичинемин.
Кара калдай чекитмин,
Бүтүн нотада төртөөмүн.

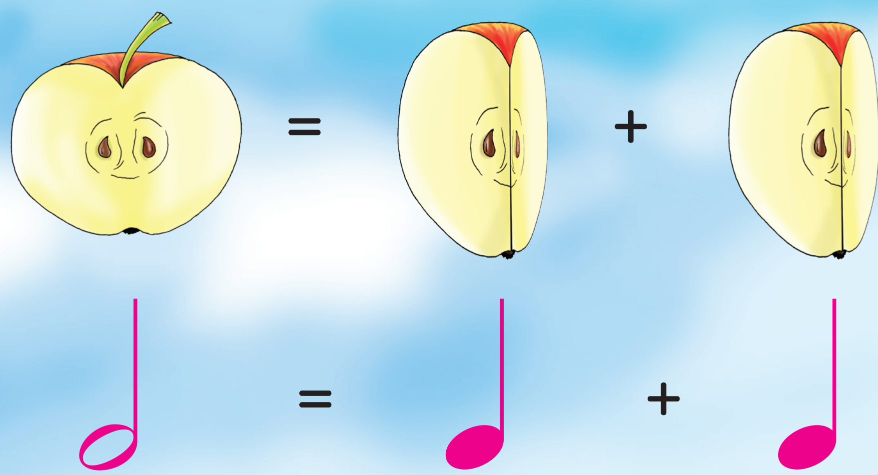

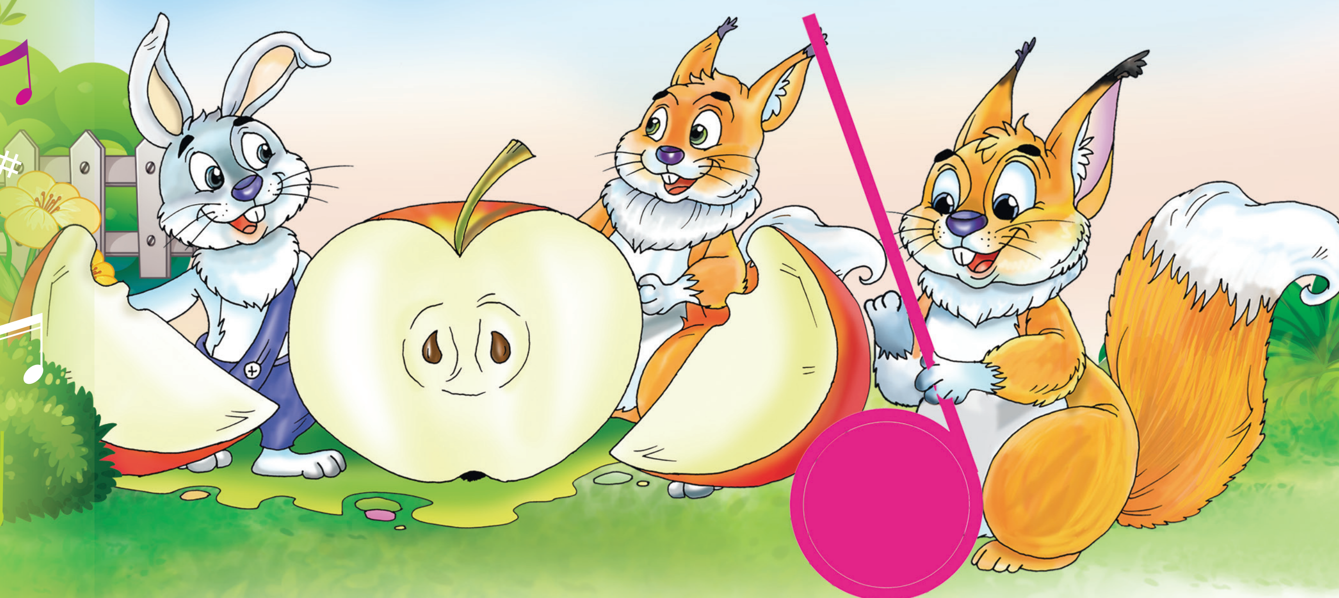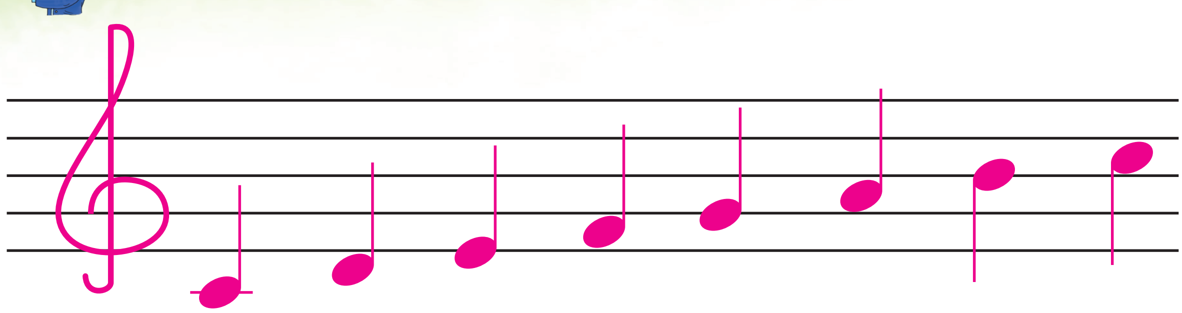

FARG‘ONACHA

Өзбек элдик күү

?! Күүнүн нота текстинен жарым жана чейректик ноталарды тап.

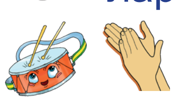

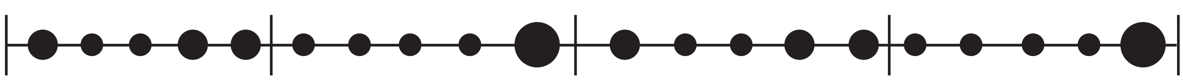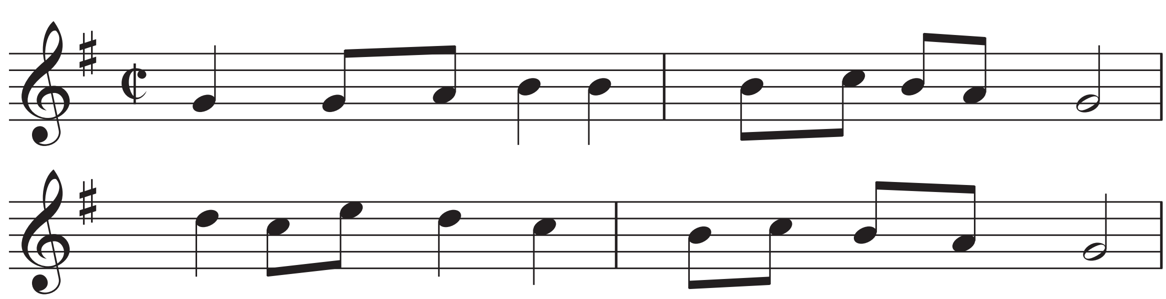

BOBOQ XO‘ROZ

Сөзү П. Муминдики
Музыкасы Н. Нархожаевдики

Naqarot:
Boboq xo‘roz, boboq xo‘roz,
Toji qizil taroq xo‘roz.

Dumi gajak, yurar sergak,
Xo‘p kelishgan, bo‘yi daroz,
Boboq xo‘roz.

Naqarot.

Tumshuq artib saqlar tartib,
Qomatini tutadi g‘oz,
Boboq xo‘roz.

Naqarot.

Aybin lekin, aytay sekin:
Sal urishqoq, chatoq biroz,
Boboq xo‘roz.

Naqarot.

Odamlarni, beg‘amlarni
Uyg‘otishi judayam soz,
Boboq xo‘roz.

Bo- boq xo‘- roz, bo- boq xo‘- roz, to- ji qi- zil ta-roq xo‘-roz

ДО

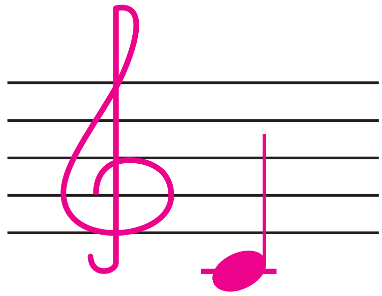

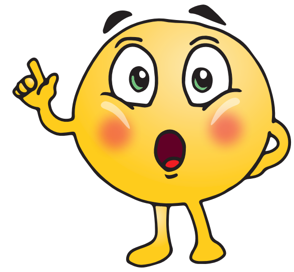

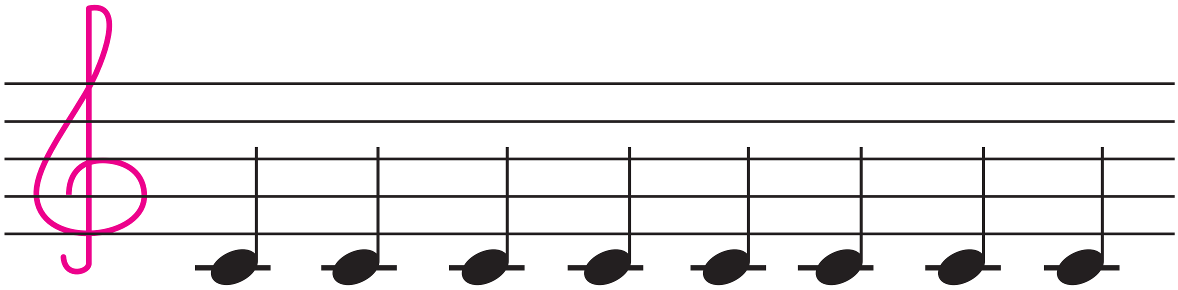

РЕ

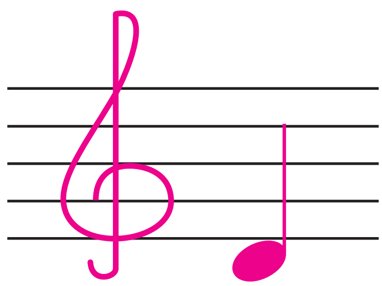

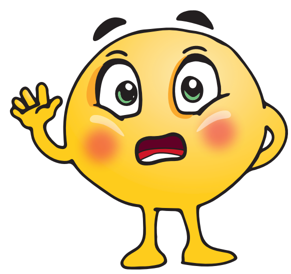

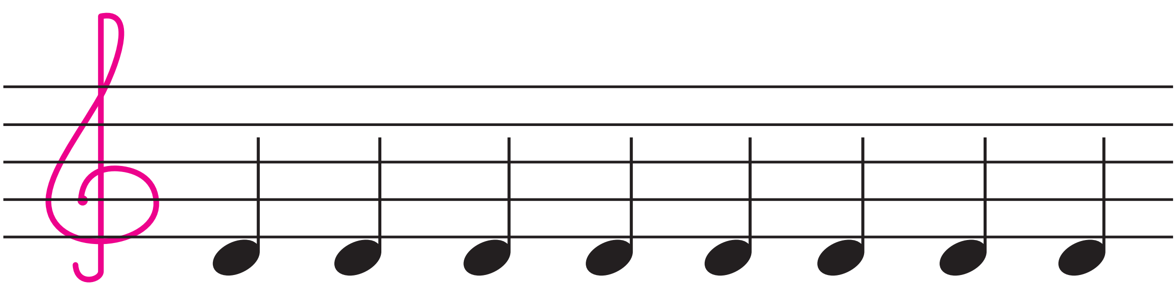

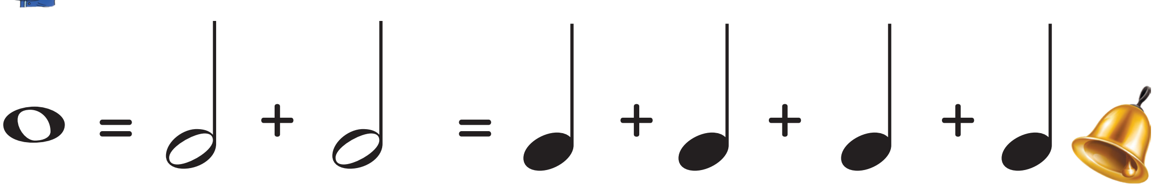

6-сабак

ЫР

Ыр – ыр саптары жана күүдөн турат. Алар аспаптардын коштоосунда, кээде коштоосуз аткарылат. Ыр бир же бир нече аткаруучулар тарабынан ырдалышы мүмкүн.

G‘ILDIRAGIM

Сөзү Т. Бахрамовдуку
Музыкасы Ш.Ёрматовдуку

Naqarot:
G‘ildiragim, g‘ildiragim,
Tezroq, tezroq pildiragin.

Ikkalamiz o‘ynab-o‘ynab,
Yuguraylik yo‘lka bo‘ylab.

Naqarot.

Uyga tomon ketaylik tez,
Eson-omon yetaylik tez.

Naqarot.

O‘yinni men bas qilayin,
Damingni ol, dars qilayin.

Naqarot.

G‘il-di-ra-gim, g‘il-di-ra-gi -i - im, tezroq, tezroq pil- di- ra - gin.

O‘YNAYLIK

Сөзү А. Рахматтыкы
Музыкасы Ил. Акбаровдуку
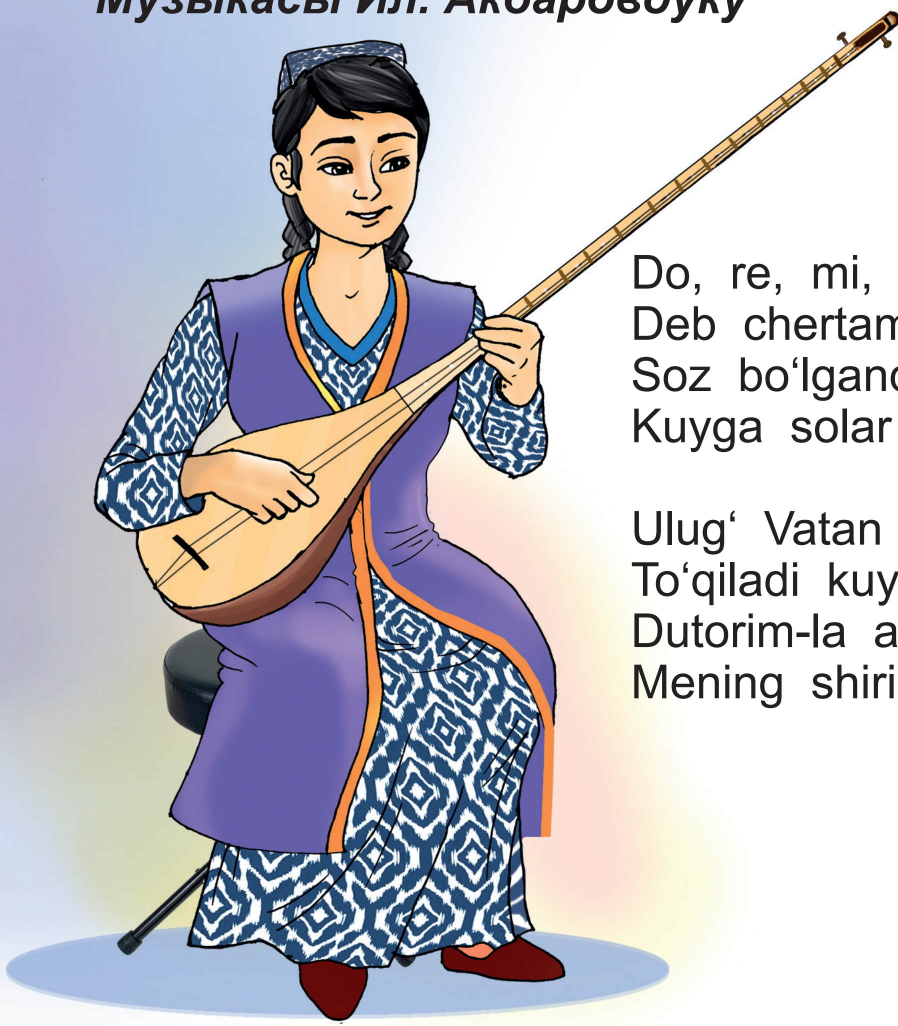
Do, re, mi, fa, sol, sol, sol
Deb chertaman torimni,
Soz bo‘lganda jaranglab
Kuyga solar barini.

Ulug‘ Vatan sha’niga
To‘qiladi kuylarim.
Dutorim-la avj olar
Mening shirin o‘ylarim.

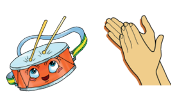

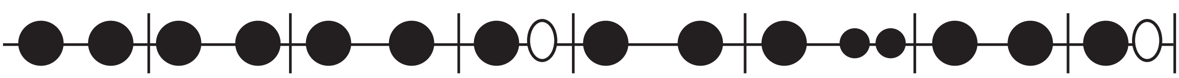

Do, re, mi, fa, sol, sol, sol deb cher- ta- man to- rim- ni.

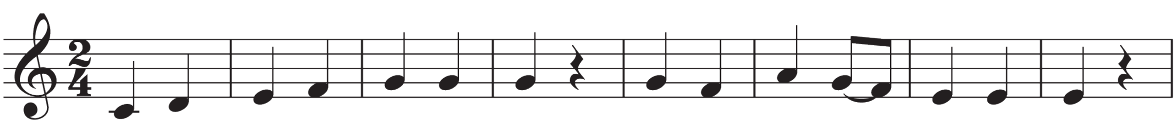

Do, re, mi, fa, sol, sol, sol deb cher-ta-man to-rim -ni.

?! Ырдын тегерекчелер формадагы добуштарынын узун-кыскалыгын нота тексти менен салыштыр.

МИ

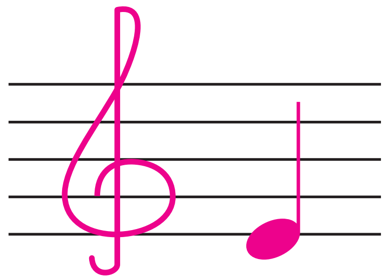

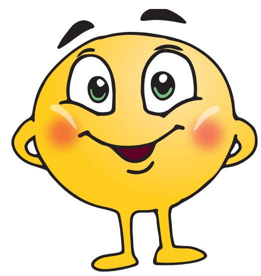

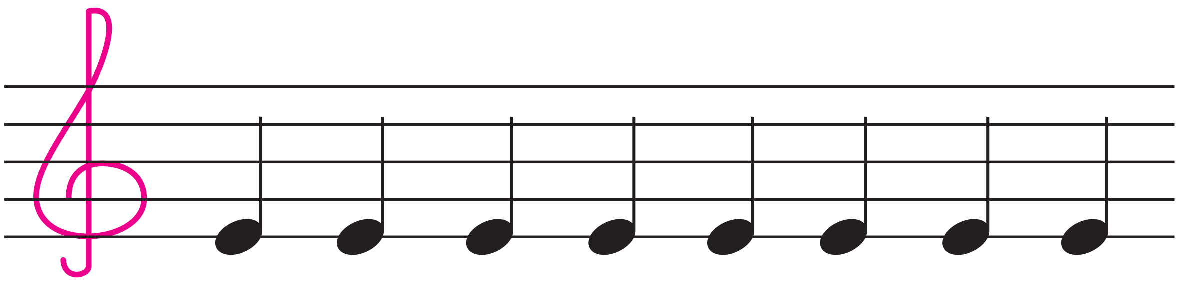

ФА

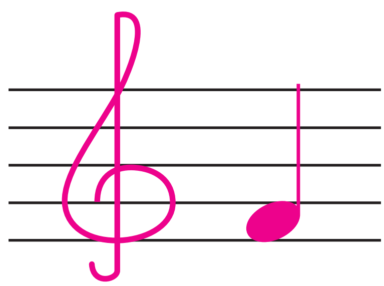

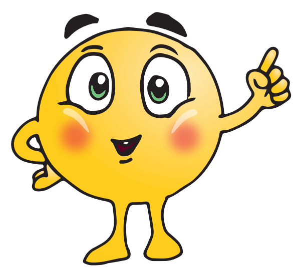

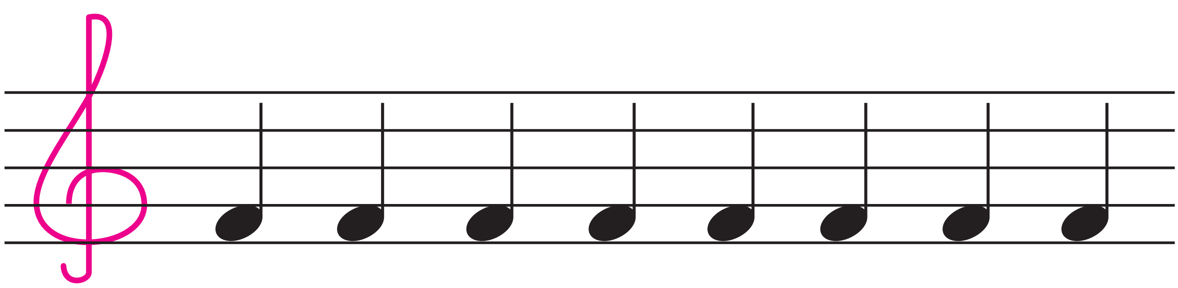

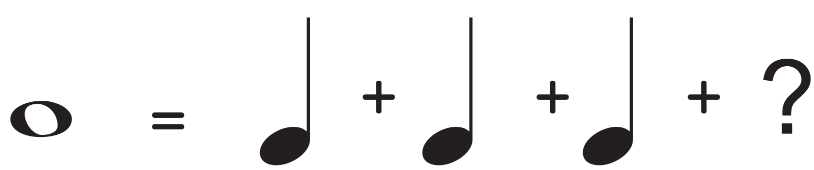

УЛУТТУК АСПАПТАР
НАЙ

Най – камыш жана өрүк дарагынан жасалуучу үйлөмө аспап. Ал негизинен туурасынан кармап ойнолот. Анын негизги, жогору (арка тарабында) жана төмөндө жардамчы тешикчелери бар. Най үйлөмө өзбек элдик аспаптарынын бири болуп саналат.

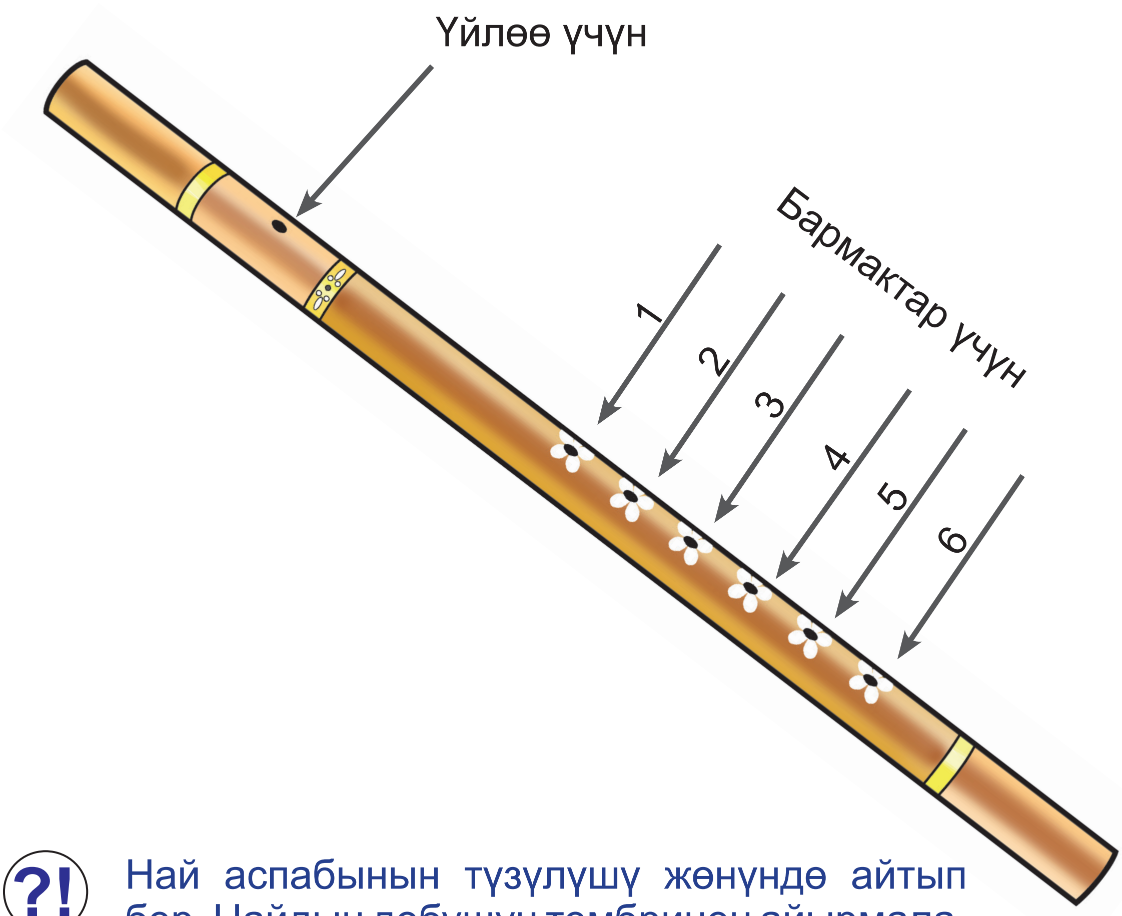

?! Най аспабынын түзүлүшү жөнүндө айтып бер. Найдын добушун тембринен айырмала.
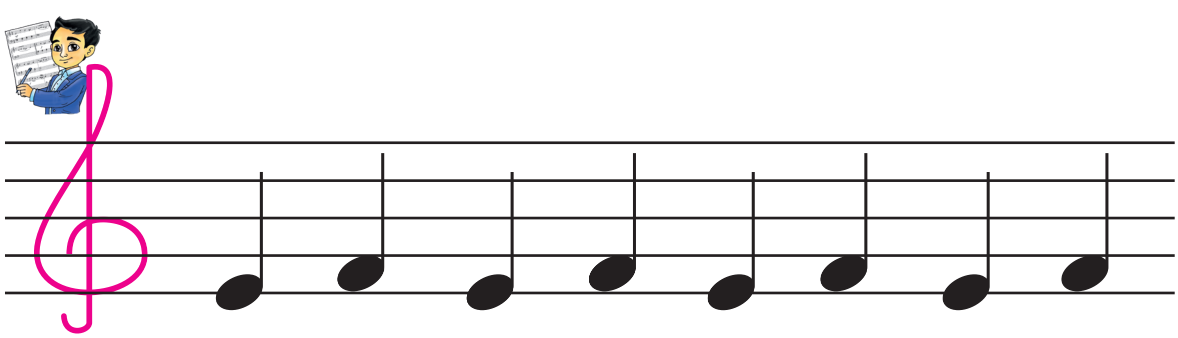
QUVNOQ SAYR

Музыкасы Н. Нархожаевдики

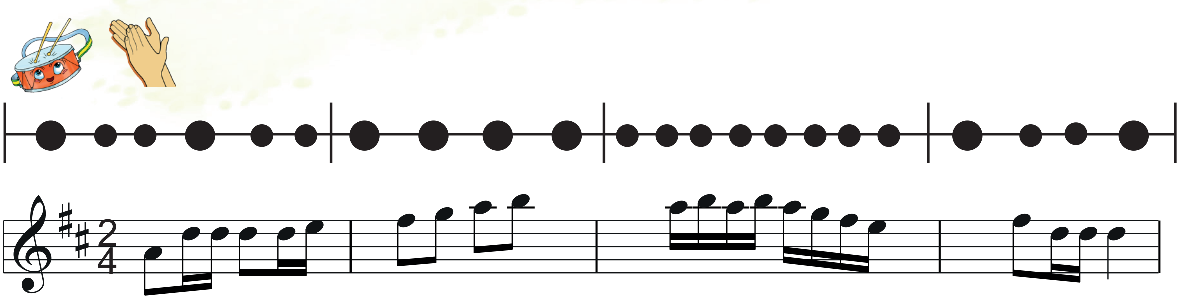

СОЛЬ

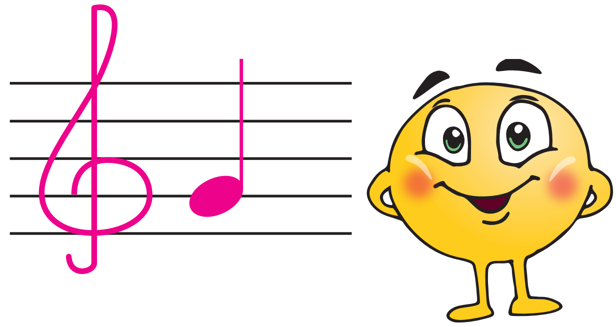

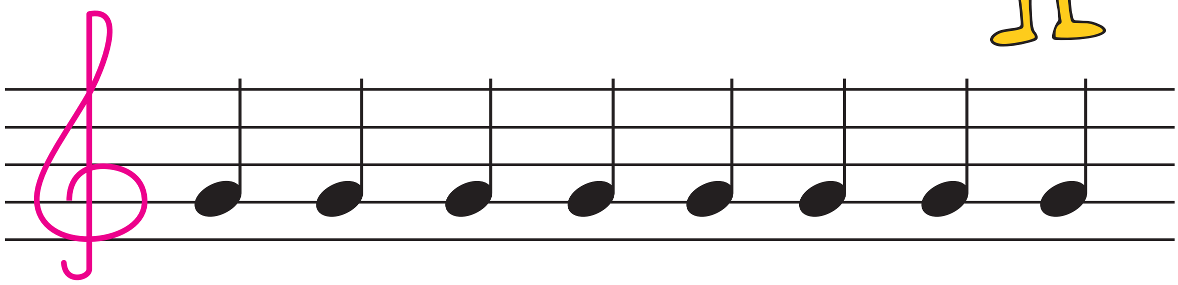

ЛЯ

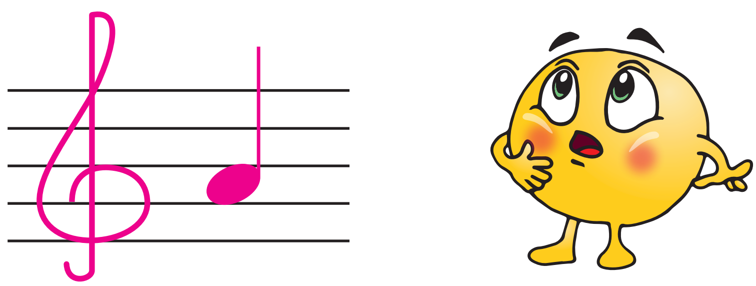

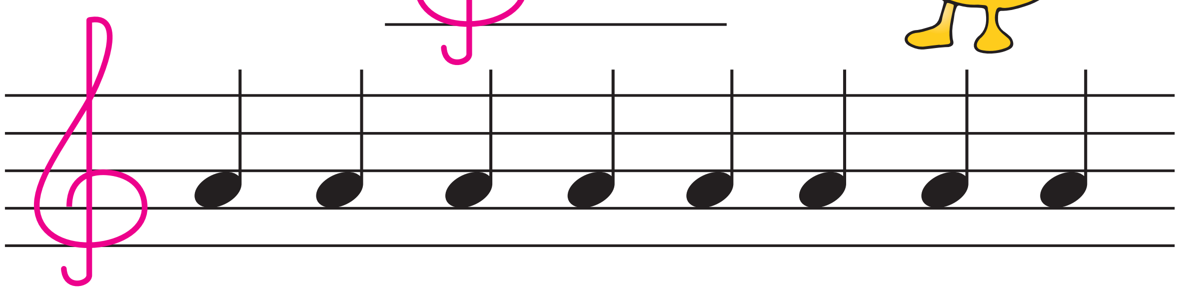

СИ

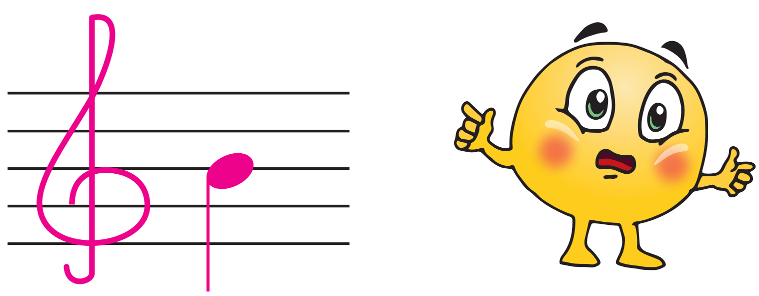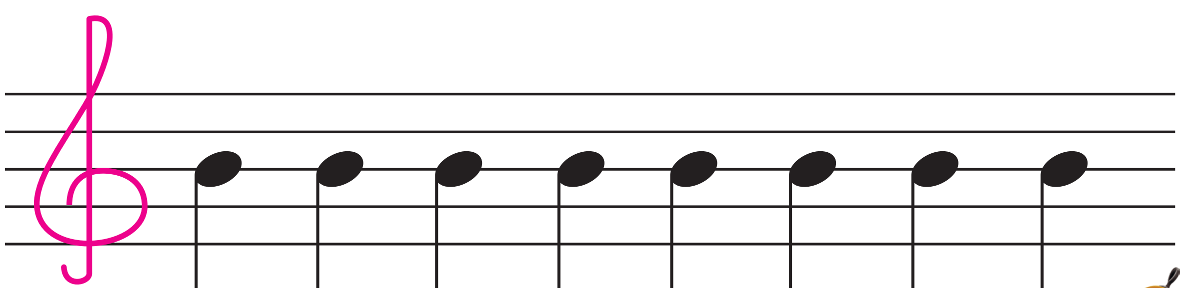

ТАНБУР

Танбур – байыркы тырмап чертилүүчү өзбек элдик аспап. Тыттан жасалат, бармактарга кийилген атайын нохундун жардамы менен добуш пайда болот.

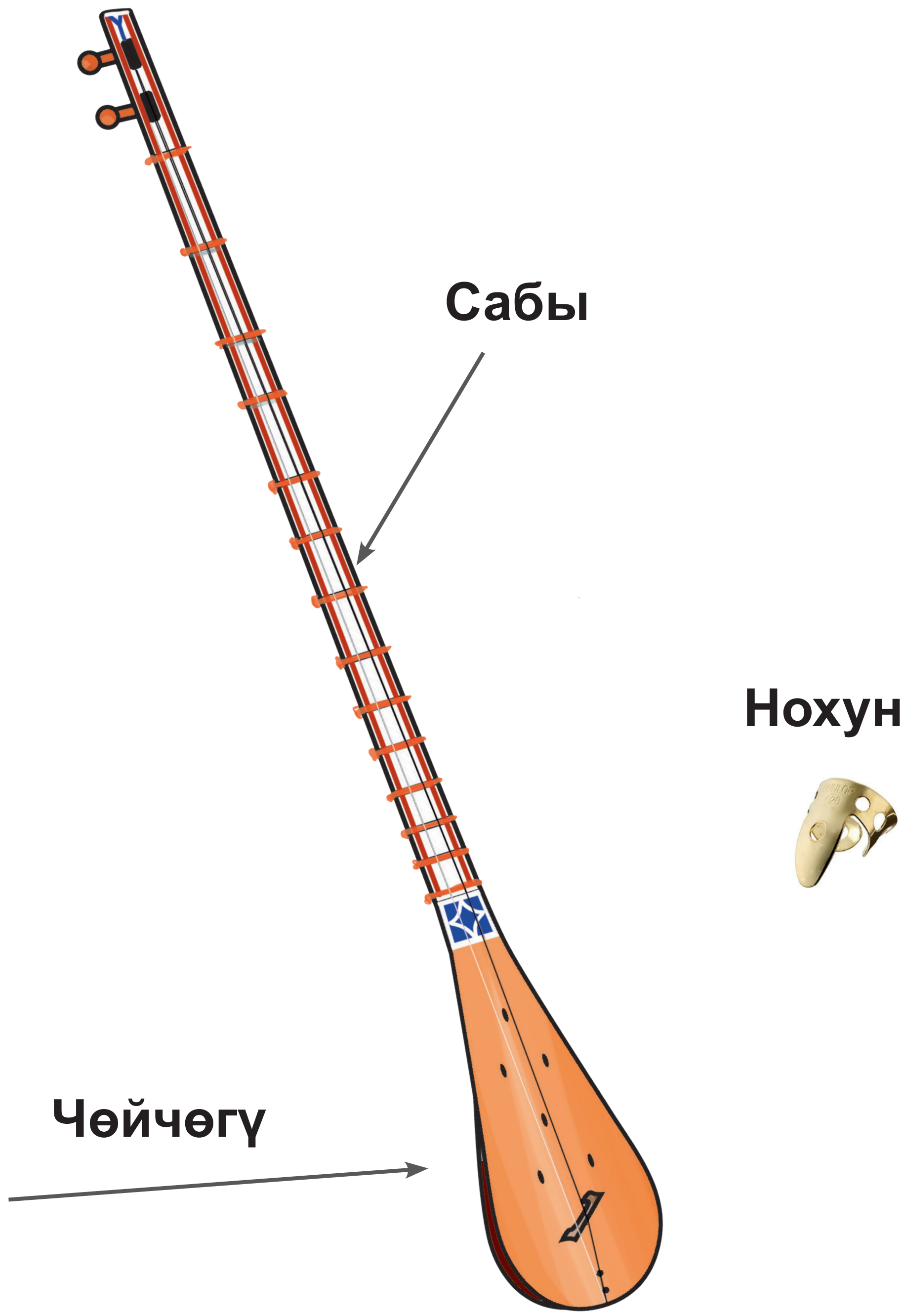

КЫЛ КЫЯК

Кыл кыяк – кыргыз элинин улуттук музыкалык аспаптарынын бири. Ал эки кылдуу жаа менен тартып ойнолуучу аспап. Кыл кыяк арчадан, өрүктөн жасалат. Капкагы төөнүн гана териси менен капталат. Аттын куйругунан алынган кылдары да колдонулат.

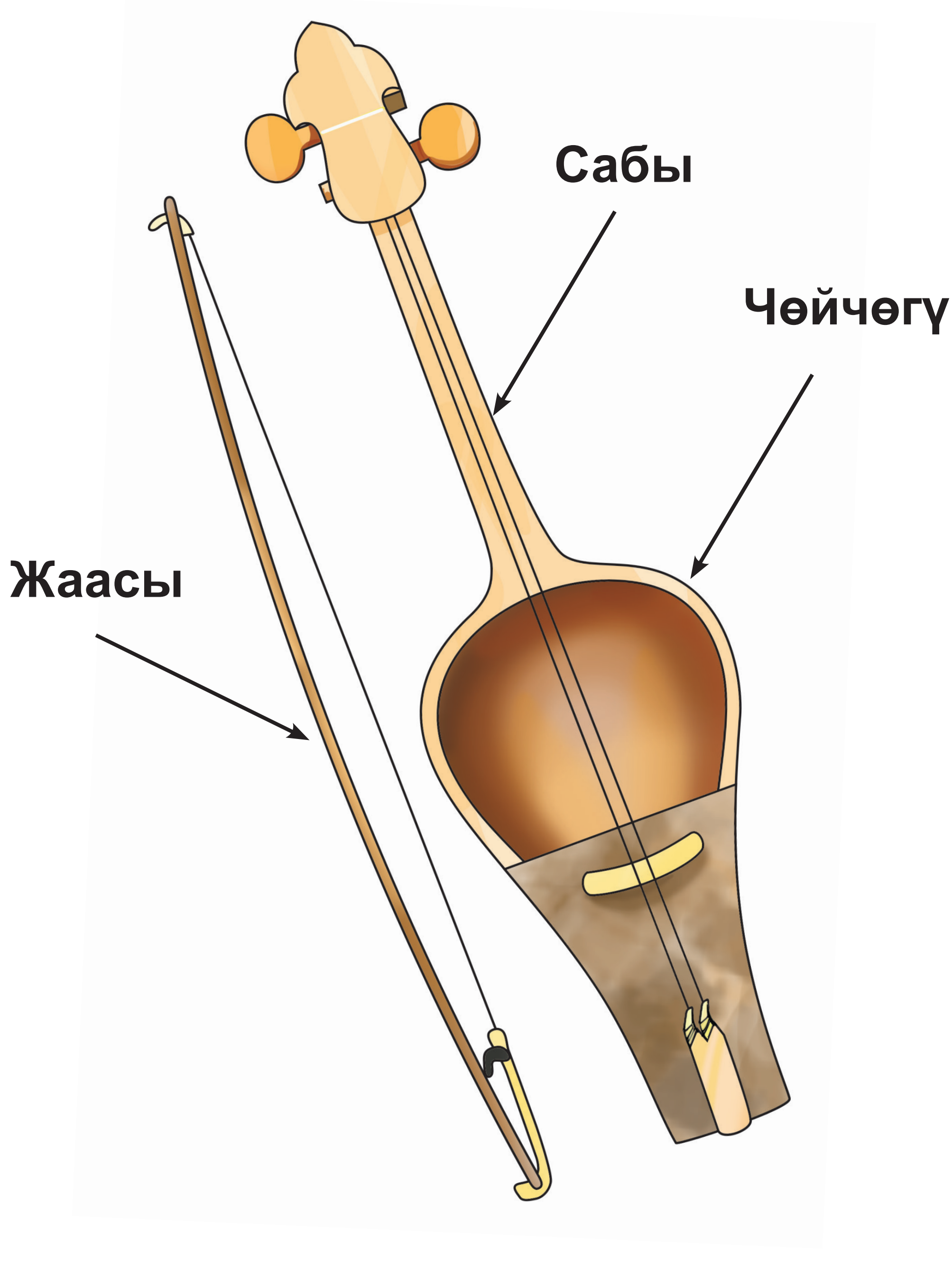

KAYFIYAT

Музыкасы ***Н. Нархожаевдики***

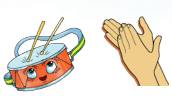

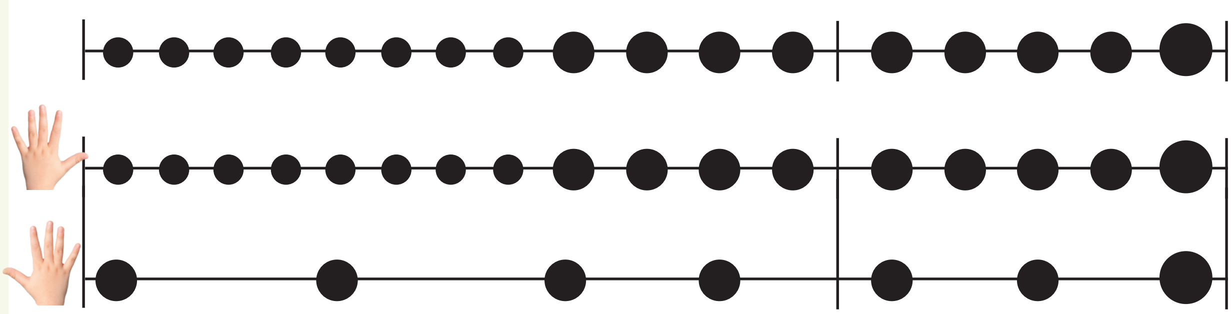

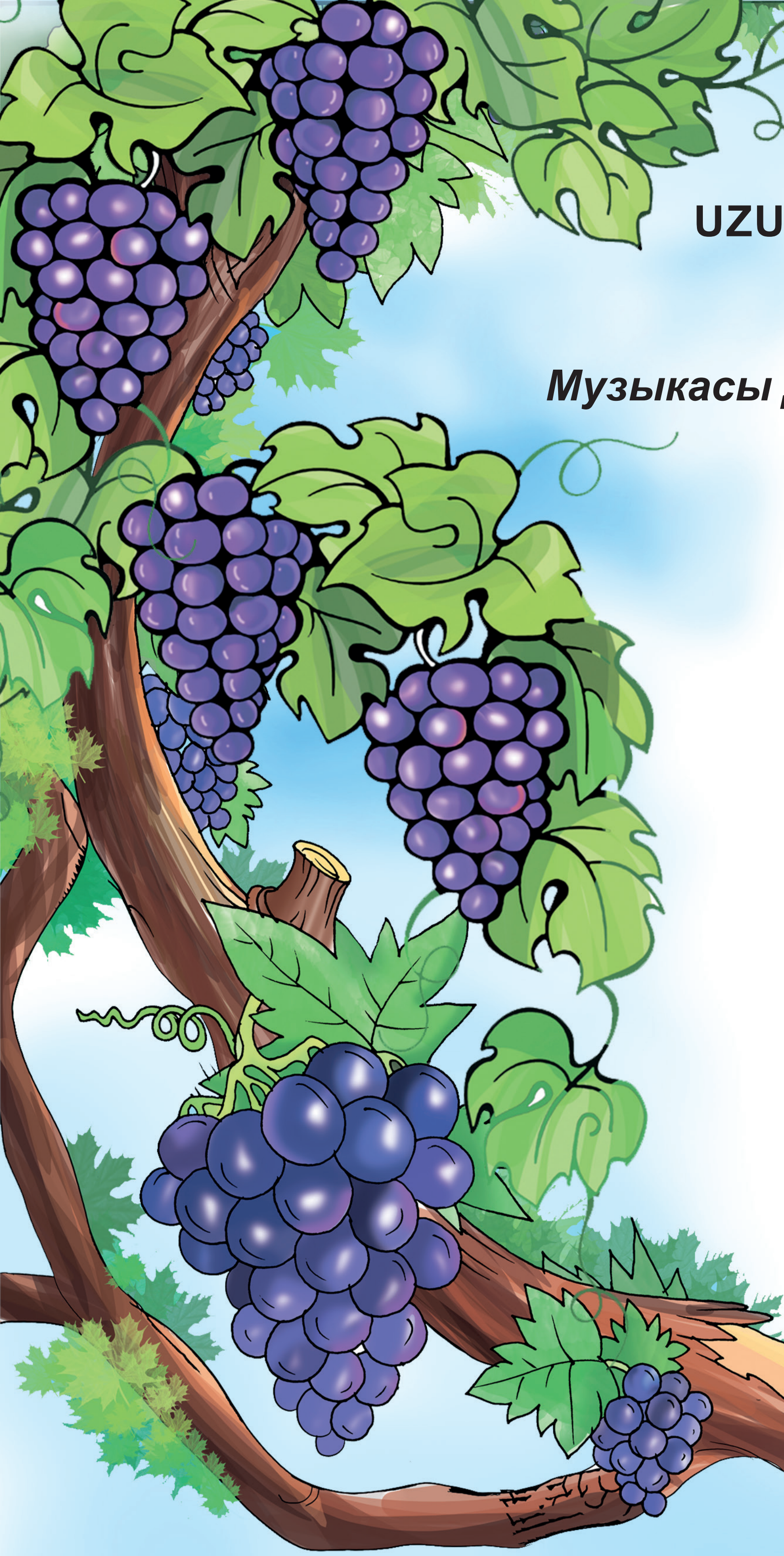

UZUM

Сөзү П. Муминдики
Музыкасы Д. Аманullaеванықы

Uzum pishdi,
Uzum pishdi,
Ishkomlarga
Ko‘zim tushdi.

Hosili mo‘l –
Bosh-bosh uzum.
Boqqan sari,
To‘yar ko‘zim.

Oftobdan nur
Simirganlar.
Yetilganlar,
Semirganlar.

Bobom bilan
Bog‘ oralab
Uzum uzdik
Xo‘p saralab.

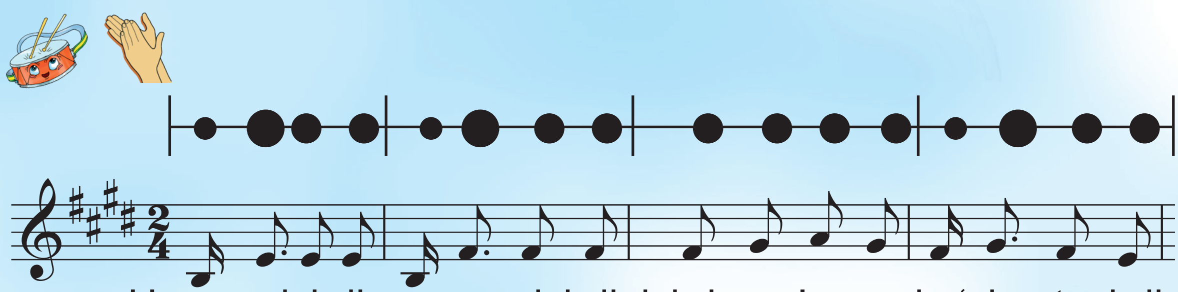

ЧЕЙРЕКТИК НОТА

Мени дешет «чейректик»,
Желекчем мындан дарек берет.
Кайсы чыгармада кездешсем,
Мени ылдам ырдоо керек.

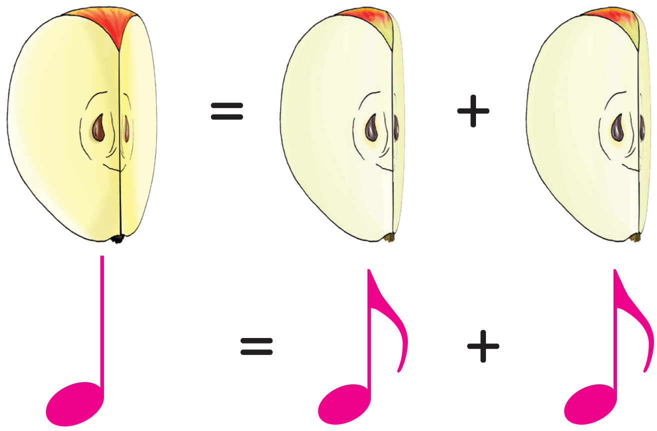

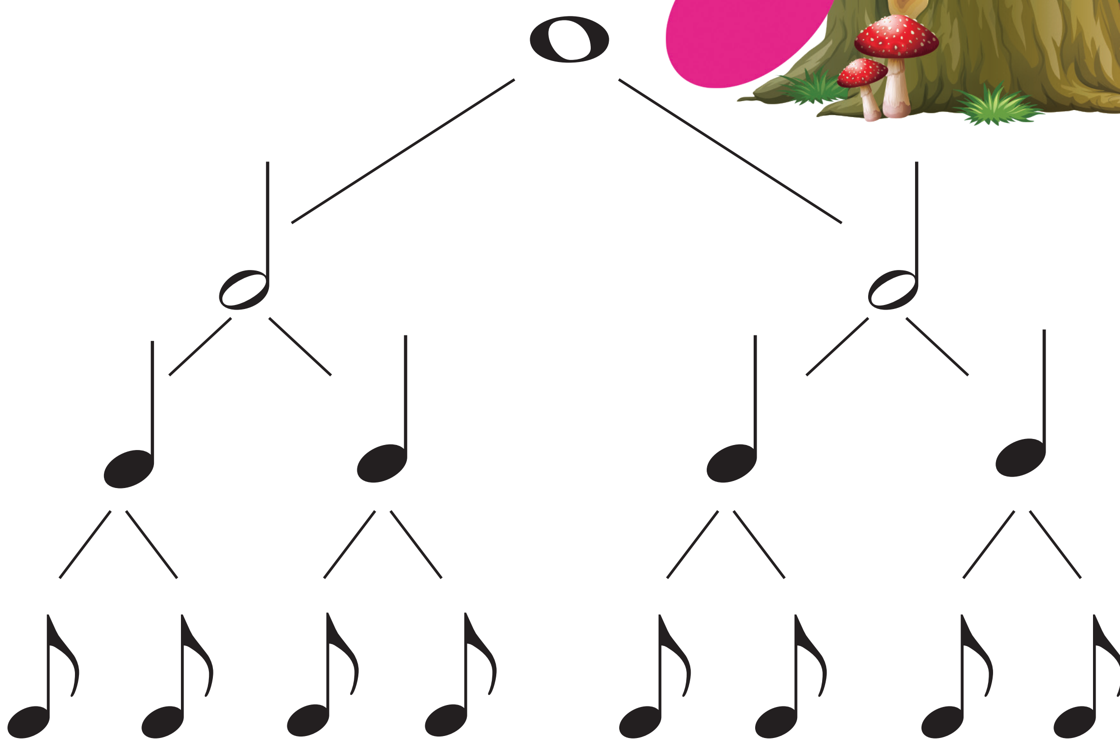

ДО

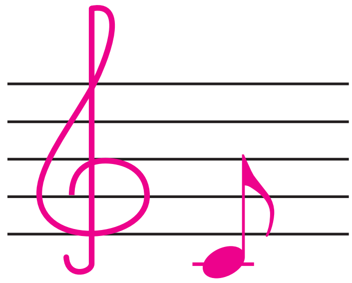

РЕ

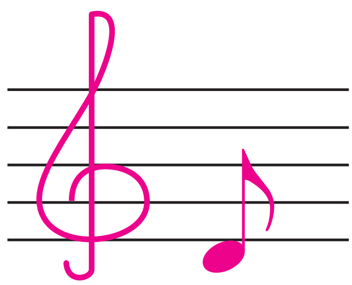

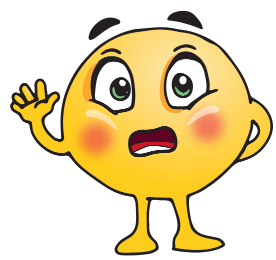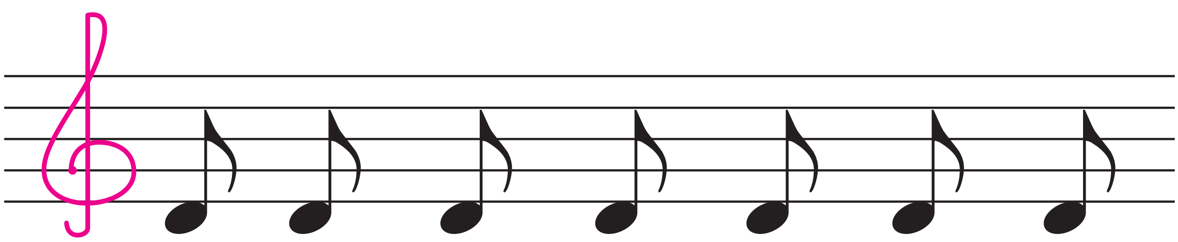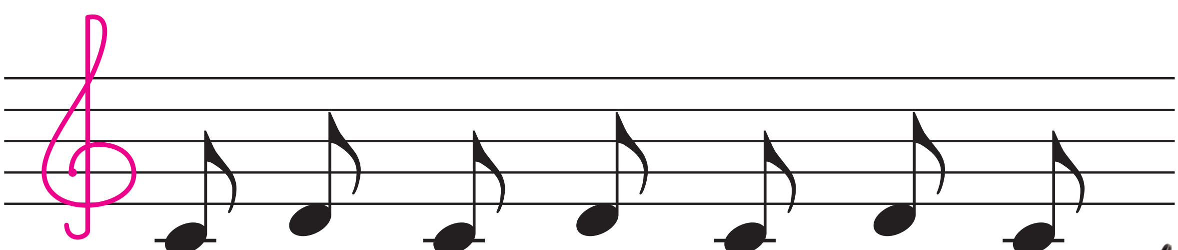

1-сабак

2-БАП
ЖЕКЕ АТКАРУУЧУЛУК ЖАНА КОШТООЧУЛУК

ЖЕКЕ АТКАРУУЧУЛУК

Сүрөттөгү музыкантка кара. Ал аспапта музыкалык чыгарманы жеке өзү аткарууда. Жеке абалда аткаруу – **жеке аткаруучулук** деп айтылат.

ASP BO‘LAMAN

Өзбек элдик күү

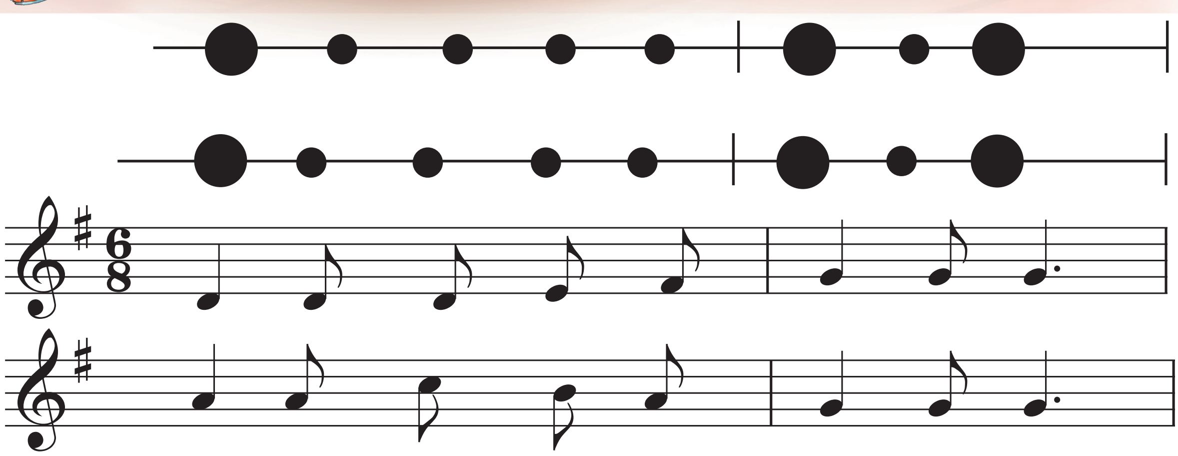

Иш дептериңе күүнүн кыймылын жаз.

QIZALOQ

Сөзү Т. Назаровдуку
Музыкасы Н. Нархожаевдики

Yal-yal yonar yuzlaring
Misli lolaqizg‘aldoq.
Yayrab, yayrab kulishing
Buncha shirin, qizaloq.

Oh, qizaloq, qizaloq,
Ikki ko‘zi ko‘zmunchoq.
Qiliqlaring chiroyli,
Lo‘ppi yuzli bo‘paloq.

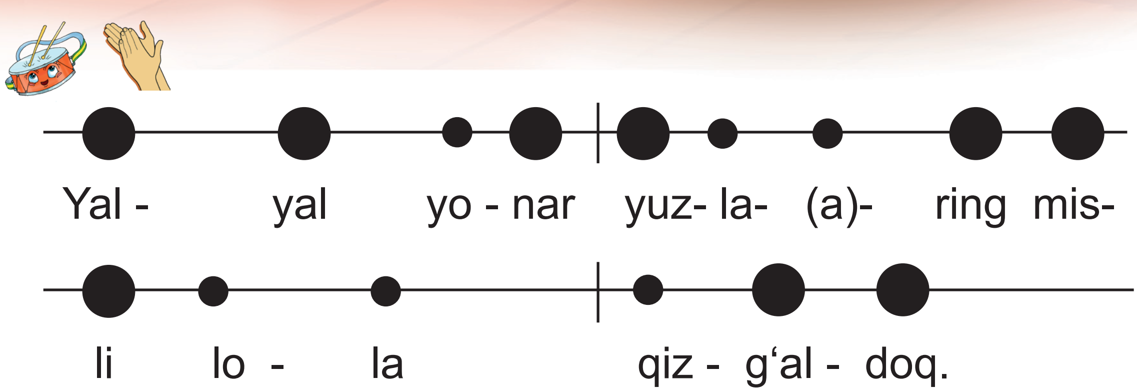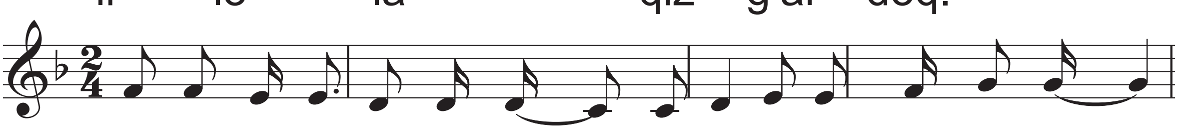

МИ

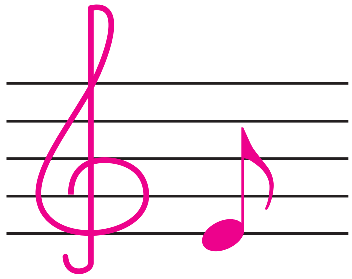

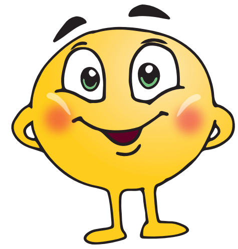

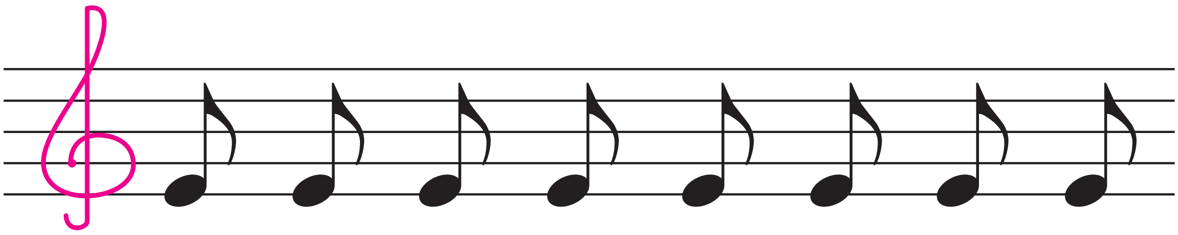

ФА

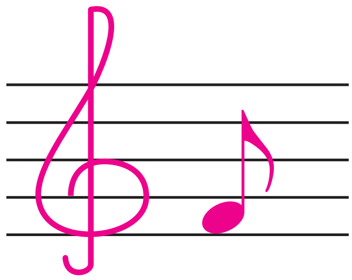

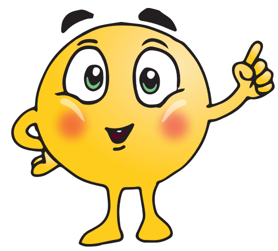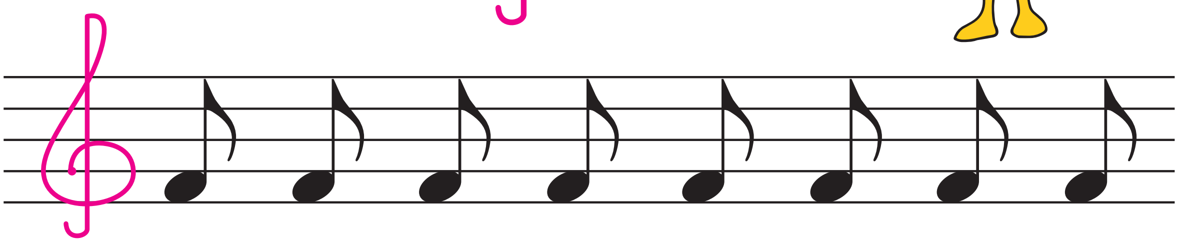

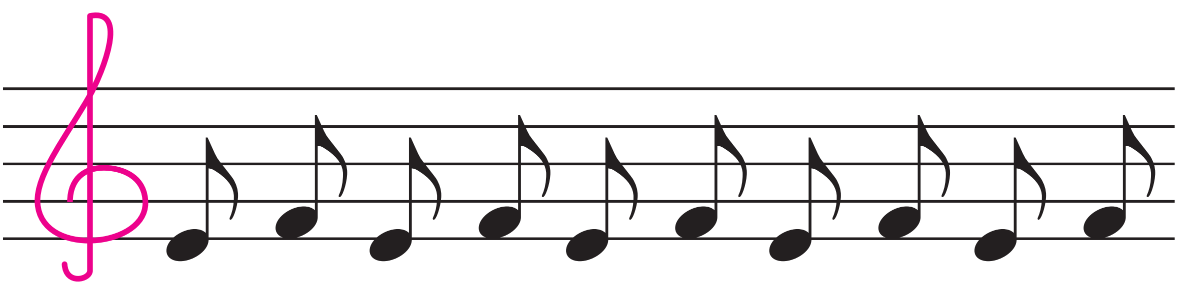

2–3-сабактар

КОНСТИТУЦИЯ – СЫЙМЫГЫМСЫҢ

Өлкөбүздүн конституциясы – мамлекетибиздин башкы мыйзамы. Анда Мекенибизде жашаган инсандардын негизги укугу, милдеттери жана эркиндиктери туюнтулган.

АЙЛАНАЙЫН, КЕҢ МЕКЕН

Сөзү ***А. Рыскуловдуку***
Музыкасы ***А. Жээнбайдыкы***

Турмуш өзү ушундай,
Алга жүргүч эме экен.
Алпештеген дилибиз,
Айланайын, кең Мекен!

Кайырма:
Ай, кең Мекен, кең Мекен,
Ай, кең Мекен, кең Мекен,
Айланайын, кең Мекен!

Өмүр өзү ушундай,
Өрөпкүгөн эме экен.
Элесимде турасың,
Жылдызданып, кең Мекен!

Кайырма.

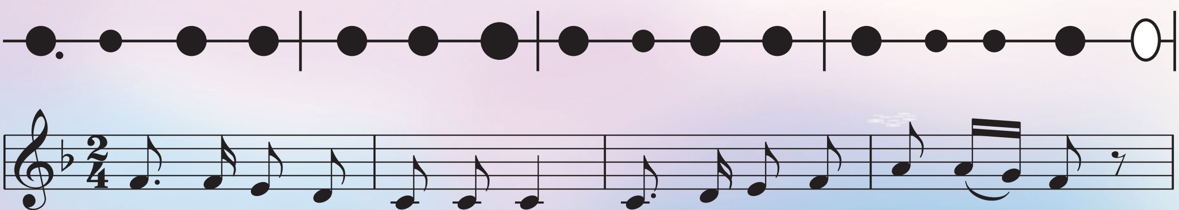

QADIM TURON

Сөзү ***П. Муминдики*** Музыкасы ***Н. Нархожаевдики***

Uch, Humo qush,
Parvozi xush.
Osmonimda,
Makonimda.

Naqarot:

Keng Turkiston
Menga makon.
El – qadrdon,
O‘zbekiston.

Samosi sof,
Chaqnar oftob.
Bag‘ri kengdir,
Do‘sti tengdir.

Naqarot.

Aytay chindan,
Baxtim sendan.
Sen doimo
Bor bo‘l, Humo!

Naqarot.

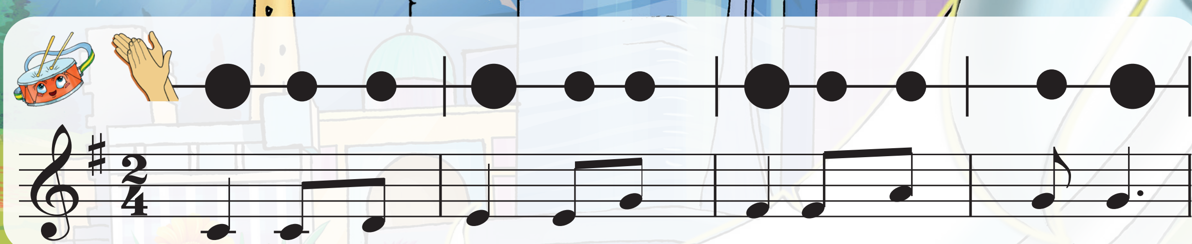

СОЛЬ

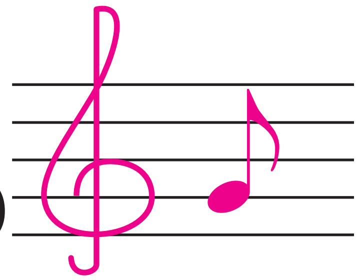

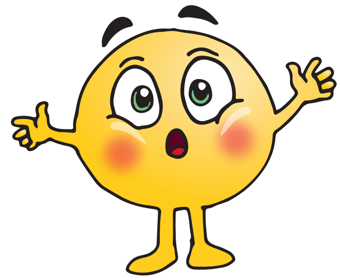

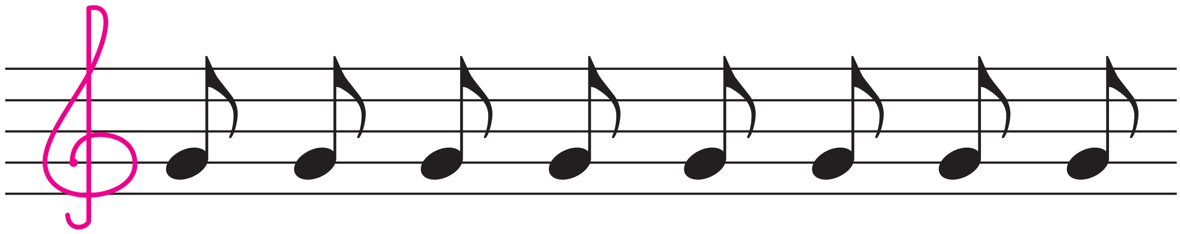

ЛЯ

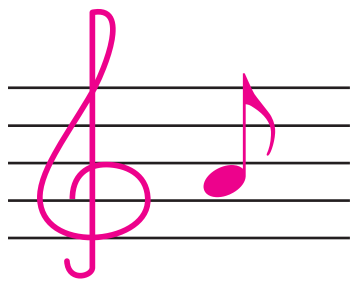

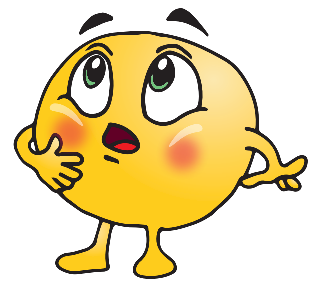

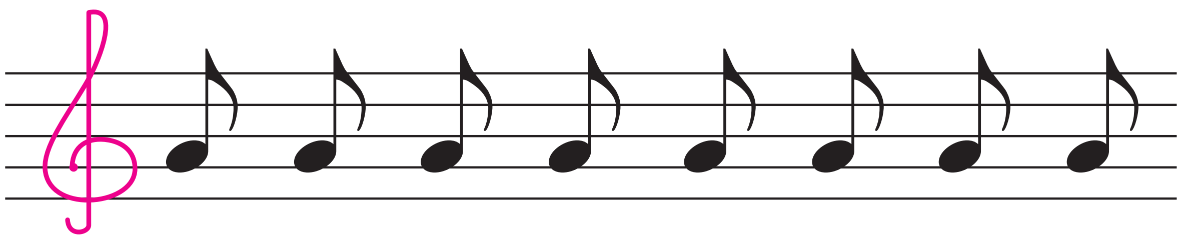

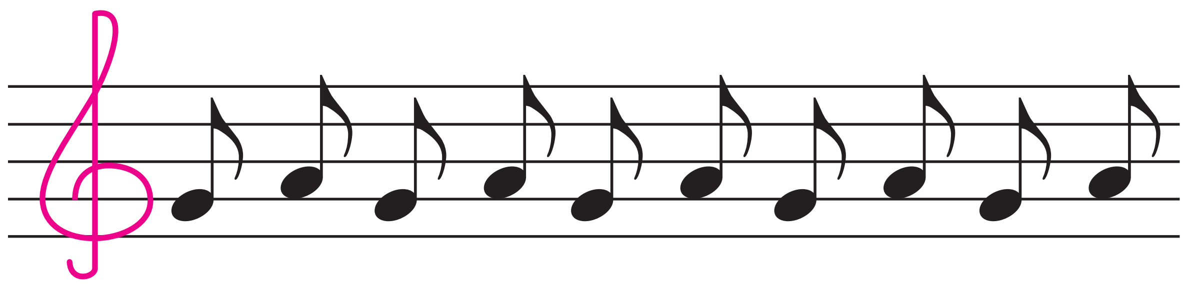

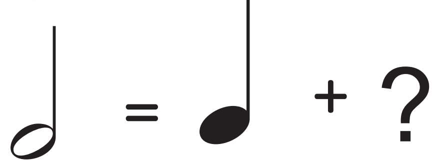

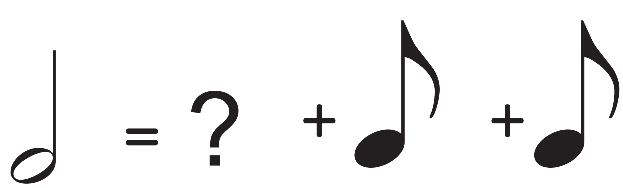

КОШТООЧУЛУК

Эки аспапта биргеликте күү аткарылса коштоочулук деп айтылат. Коштоочулар бири-бирлерин угуп аткарышат.

?! Жеке аткаруучулук жана коштоочулук аткаруучулукта кандай айырмачылык жана окшоштуктарды көрүп турасың?

ЖАМГЫР

Сөзү ***Ж. Бекниязовдуку*** Музыкасы ***А. Бөдөшовдуку***

Дыбыр, дыбыр, дыбырап,
Бир нерсени шыбырап,
Бул тамчылар асмандан,
Мынча неге чубурат.

Шыбыр, шыбыр, шыбырап,
Айтсаң боло тыңыраак.
Күн бүркөлүп көрүнбөйт,
Кийин дейби жылуураак.

Болсом дагы кичине,
Сөздөрүнө түшүнөм.
Чөп чабыкта атама айт,
Мен үйдөмүн үшүбөйм.

Дыбыр, дыбыр, ды-бы-рап, бир нер- се- ни шы-бы-рап,

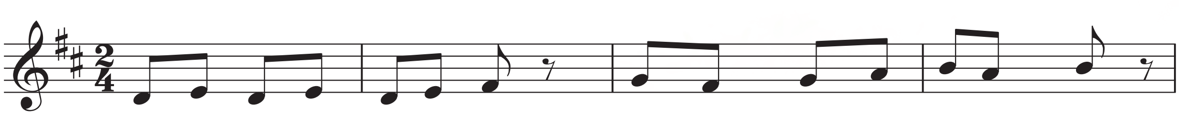

Дыбыр, дыбыр, ды-бы-рап, бир нер-се-ни шы-бы-рап,

СИ

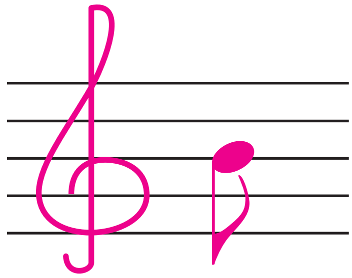

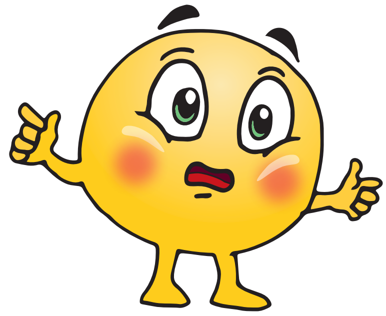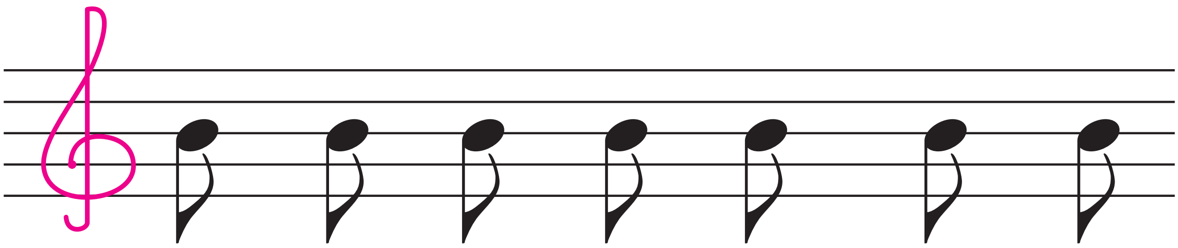

ДО$_2$

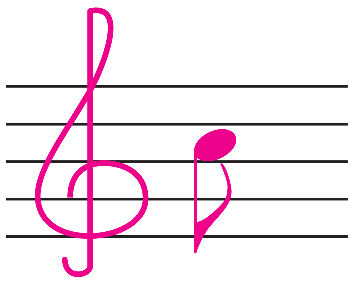

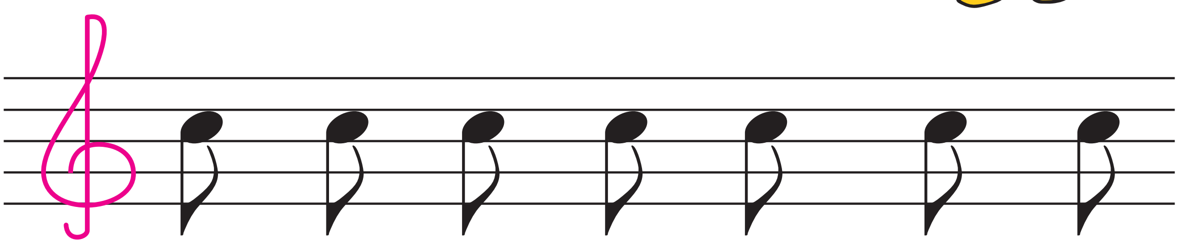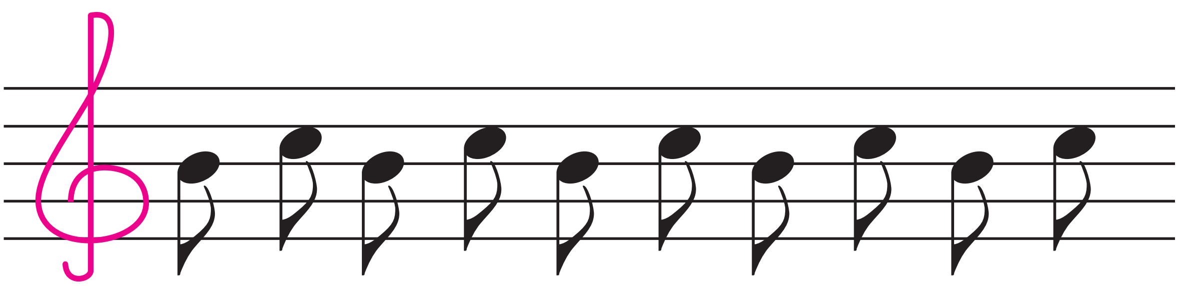

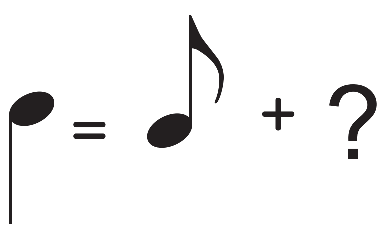

ЖЕКЕ АТКАРУУЧУ ЖАНА МУЗЫКАНТ

Жеке аткаруучулук ырчылык менен байланыштуу болгон музыкалык кесип болуп саналат. Жеке аткаруучулар ырларды үндө, аспаптык коштоодо же аспаптык коштоосуз аткарышат.

Музыканттар болсо күү аткаруучулугу менен байланыштуу болгон музыкалык кесип болуп саналат. Музыканттар күүлөрдү түрдүү аспаптарда аткарышат.

?! Жеке аткаруучу менен музыканттын аткаруусун угуп айырмала.

DANGASA

М. Тажибаев «Dugoh» обонунун негизинде жараткан

Dangasaning holi yomondir,
Dars qilgani qo‘li bormaydi.
Ketayotgani yomon tomondir,
Qo‘lin sovuq suvga urmaydi.
Dangasa bo‘lmang, dangasa,
G‘ayratli bo‘ling, g‘ayratli bo‘ling.

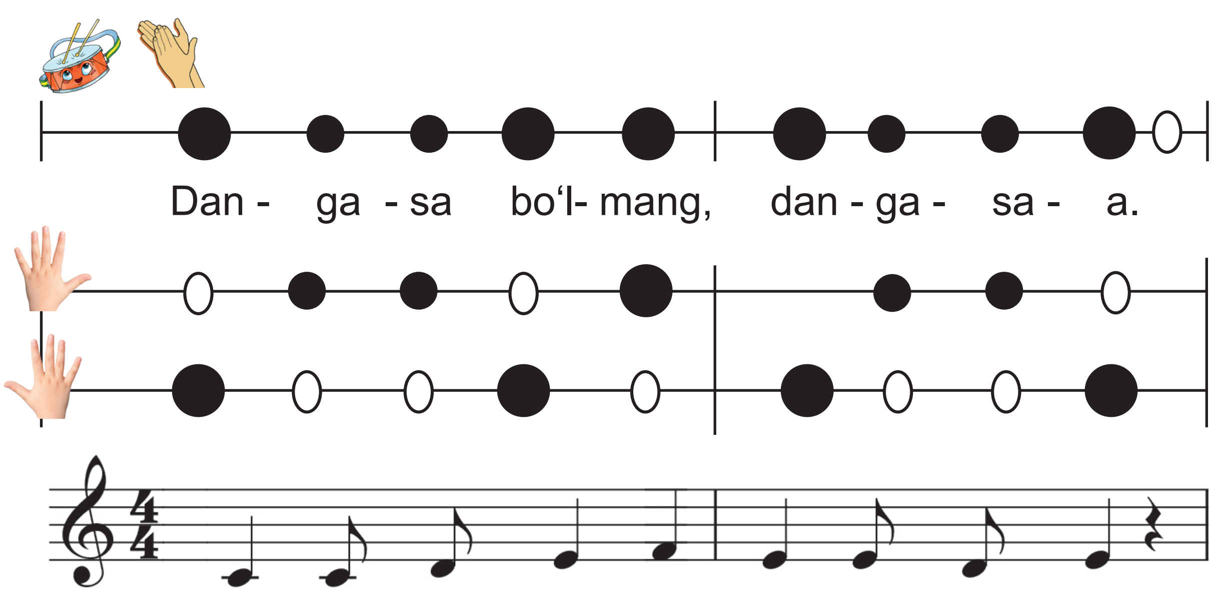

?! Ырдын ритмин нота тексти менен салыштыр.

КЫШТА

Сөзү ***А. Токомбаевдики***
Музыкасы ***А. Малдыбаевдики***

Мына, мына аппак кар,
Аппак карда алтын бар.
Жазда тердеп эришет,
Жерге жашын төгүшөт.

Келе берсин аппак кар,
Муз тебели курдаштар.
Аппак даки, аппак кар,
Ак кар сенде алтын бар.

Жер өстүрөт эгинди,
Эгин өнүш тегинби?
Учуп түшкөн аппак кар,
Ак кар сенде алтын бар.

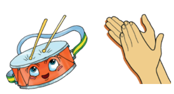

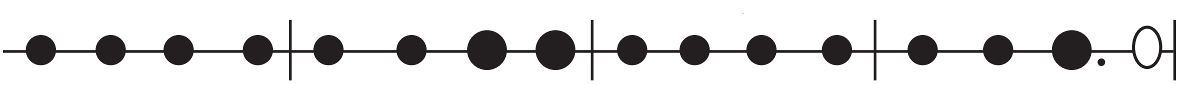

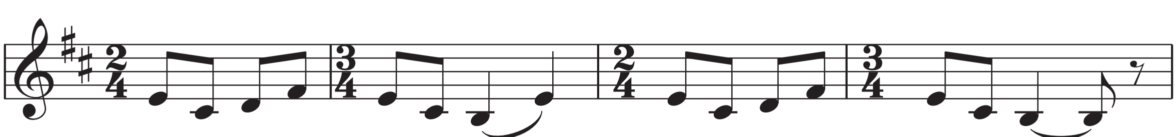

НОТАЛАРДЫН ТОПТОЛУШУ

Нота жазуунда сегиздик ноталарды жазуу ыңгайлуу болушу үчүн алар бир сызык менен бириктирилет. Чейректик ноталар экиден, айрым учурларда төрттөн биригишет. Бул үчүн алардын желекчелери бири-бирине уланат.

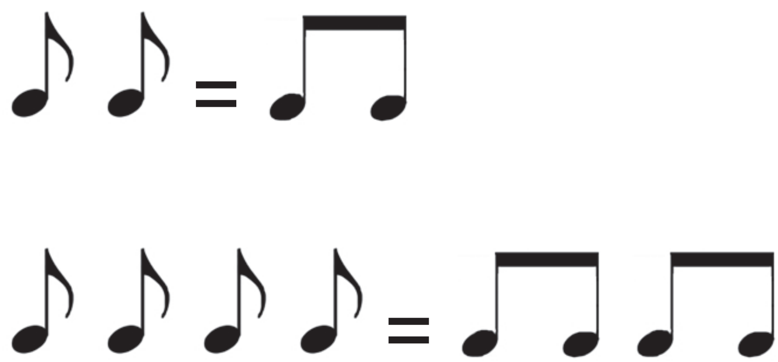

Берилген көнүгүүдөгү чейректик ноталарды «бак», сегиздик ноталарды болсо «бум» муундары менен коштойбуз.
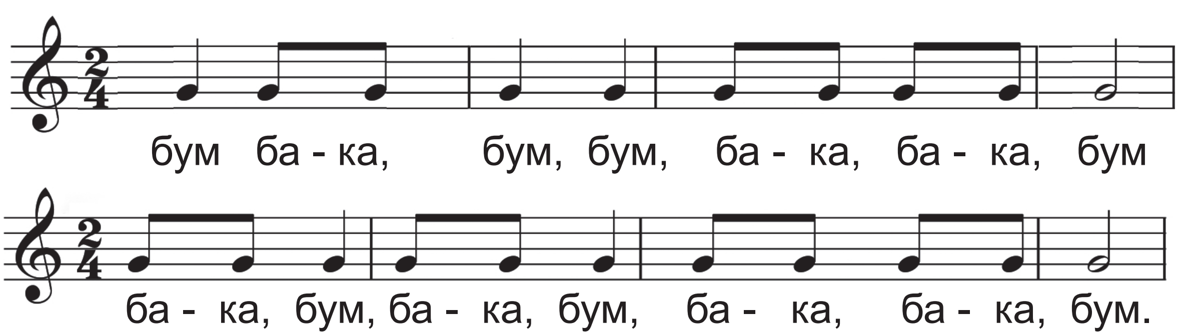
БЫШЫКТОО ҮЧҮН СУРОО ЖАНА ТАПШЫРМАЛАР

1. Күү деген эмне? Күү кандай аракеттениши мүмкүн?

2. Берилген чекиттердин аракетине карап, алар сен үйрөнгөн кайсы ырды туюнтушун тап.

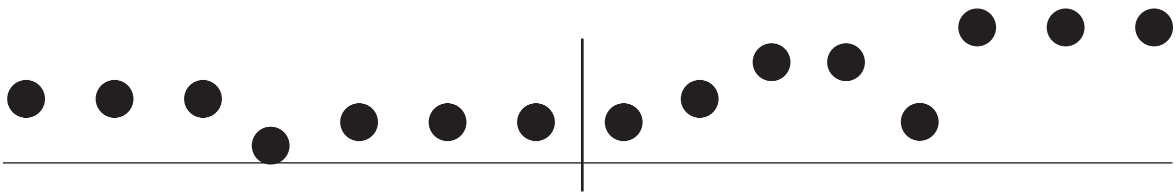

3. Төмөндөгүлөрдүн кайсы бири чейректик нота?

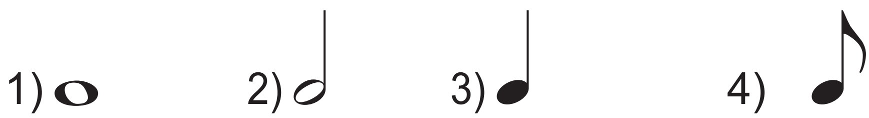

4. 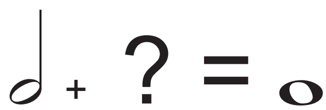

5.

6.

7. Булардын кайсы бири най?

8. Булардын кайсы бири кыл кыяк?

9. Кыл кыяк менен найдын ортосунда кандай айырма бар?

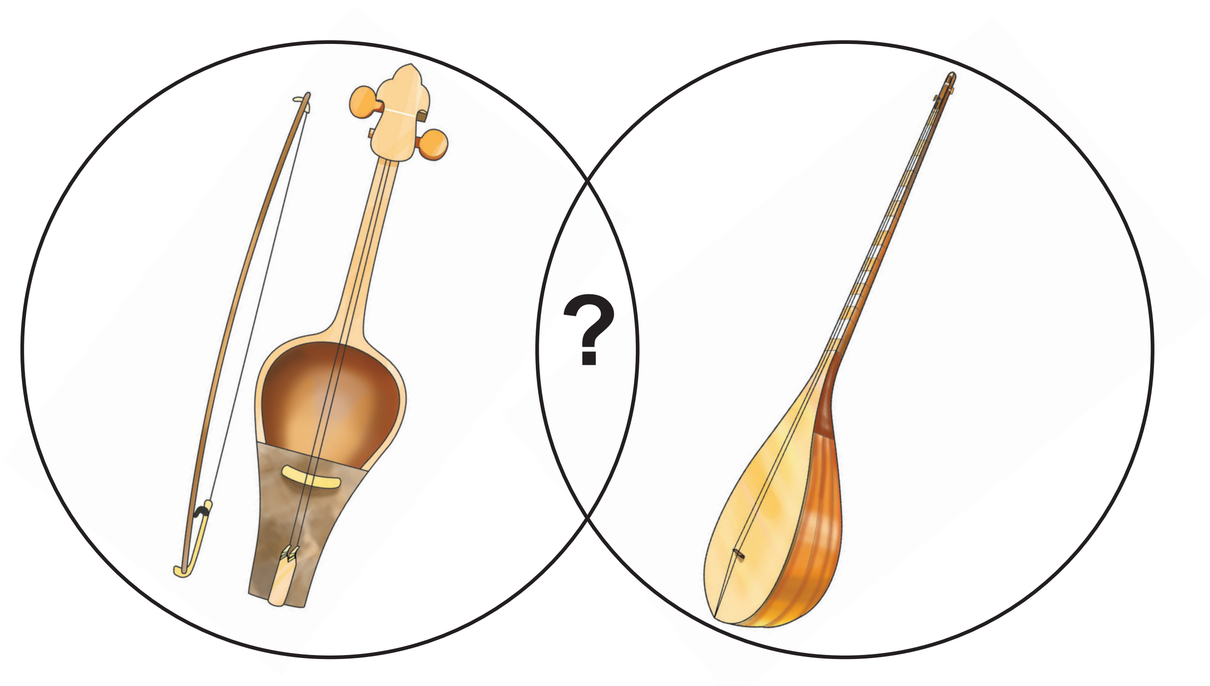

10. Булардын кайсы бири сага көбүрөөк жагат?

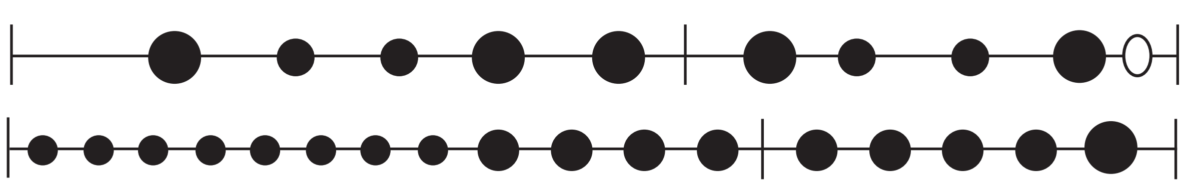

3-БАП
МУЗЫКАЛЫК САБАТКА САЯКАТ

ТАКТ ЖАНА ТАКТ СЫЗЫГЫ

Күү тактыларга бөлүнөт.

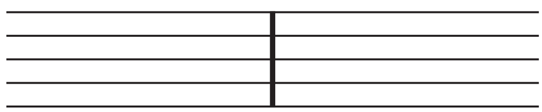

Такт күчтүү жана күчсүз бөлүктөрдөн турат. Күчтүү бөлүктүн алдынан тик сызык коюлат.

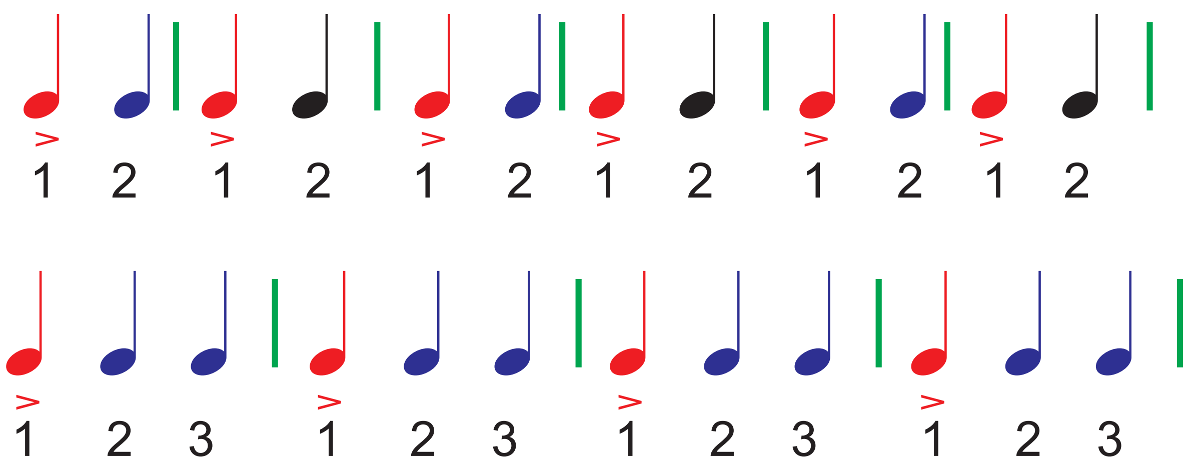

Бул сызык **такт сызыгы** деп аталат.
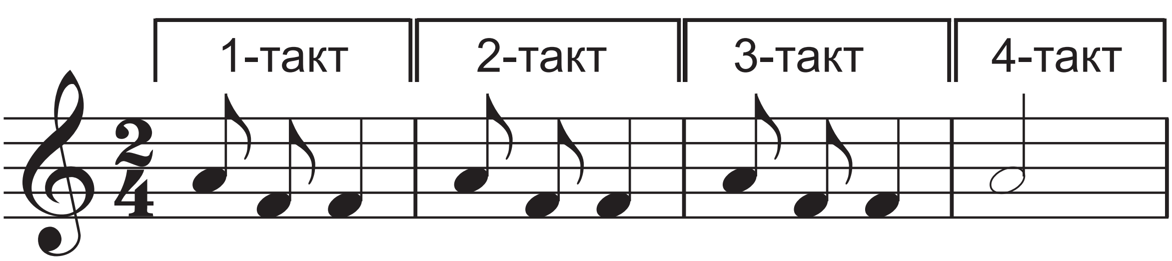
OT O‘YINI

Музыкасы ***Д. Амануллаевaныкы***

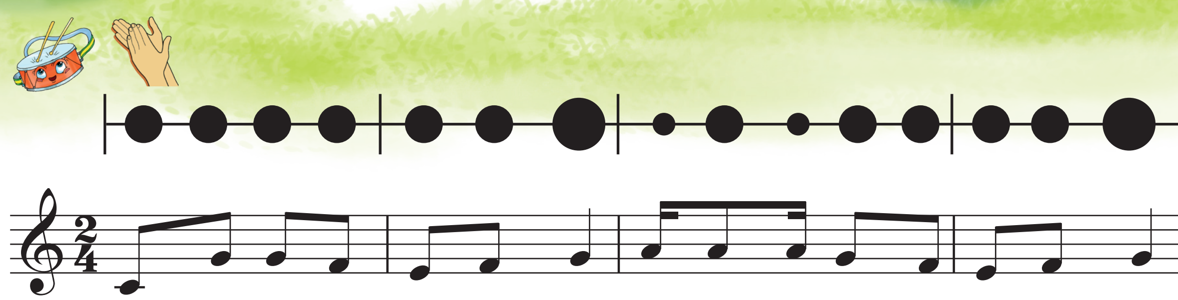

BOBOM – QAHRAMON

Сөзү жана музыкасы ***А. Хайдаровдуку***

Bobom – qahramon,
Urushda bo‘lgan.
Yovlar ustidan
G‘alaba qilgan.

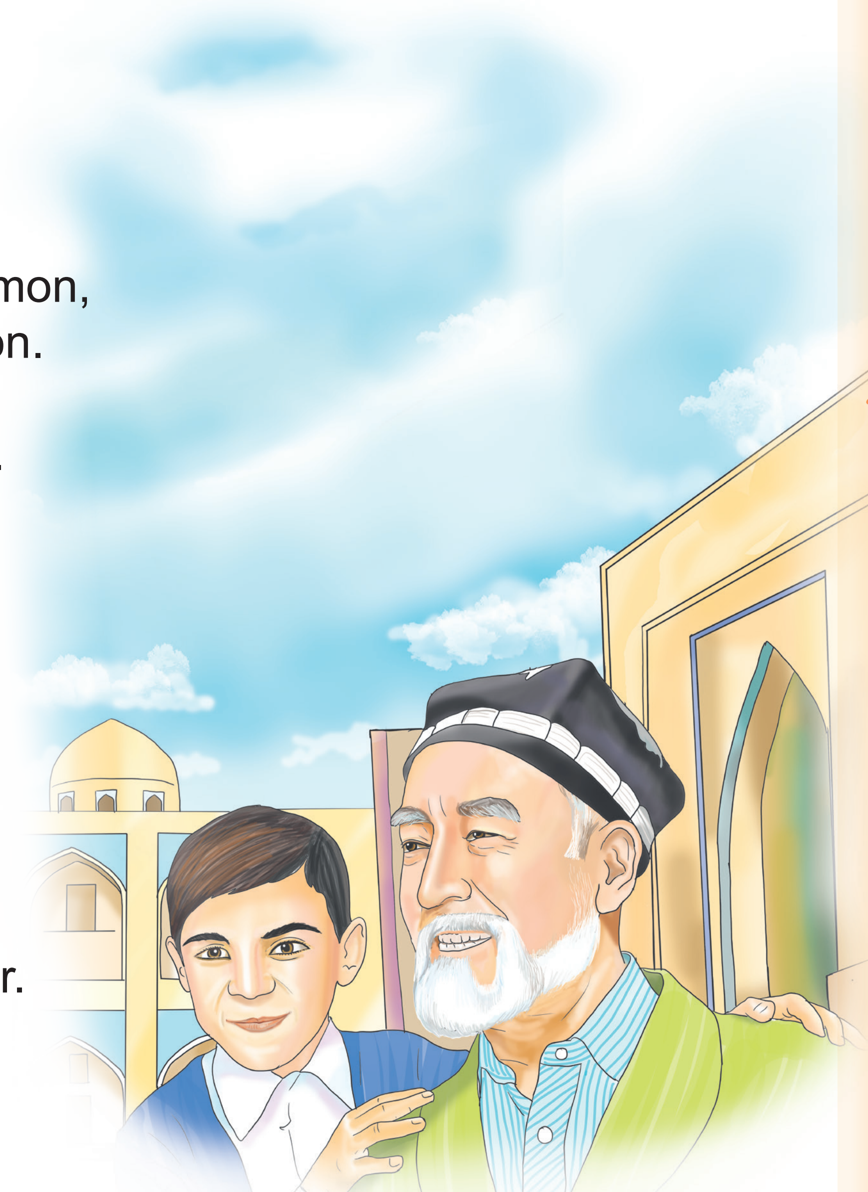

Naqarot:
Qahramon, qahramon,
Bobom – qahramon.
Bobojon, doimo
Bo‘ling sog‘-omon.

Jang-u jadalda
Quchgan zafarlar.
Ko‘ksida to‘la
Orden-medallar.

Naqarot.

E’zozda doim
Bobomday mardlar.
Elin asragan
Botir askarlar.

Naqarot.
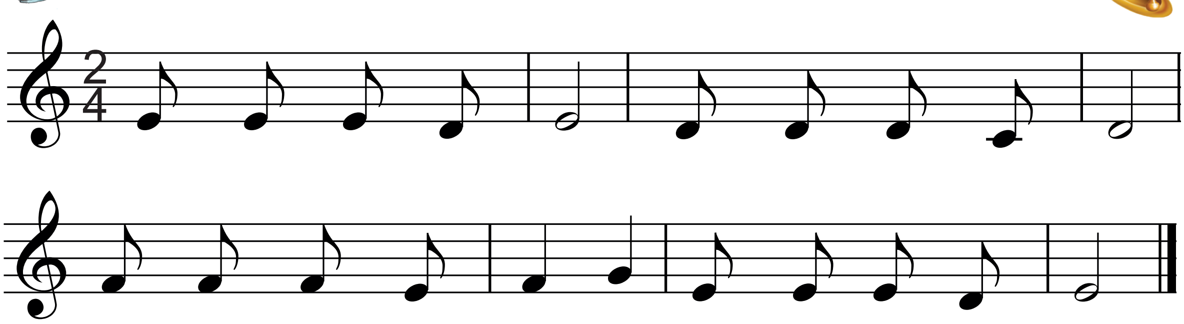
ӨЛЧӨМ

Музыкада өлчөм бир тактыга канча нота жайланышын көрсөтөт.

Ал бири экинчисинин үстүнө жайгашкан эки сан көрүнүшүндө жазылат.

Төмөндөгү үлгүдө мына ушундай жазууларды көрүшүң мүмкүн:

2	3	4
4	4	4

2 — тактыдагы бөлүк (эки)

4 — ар бир бөлүктүн узундугу (чейрек)

Музыкалык чыгарманын өлчөмү музыкалык ачкычтан кийин коюлат.

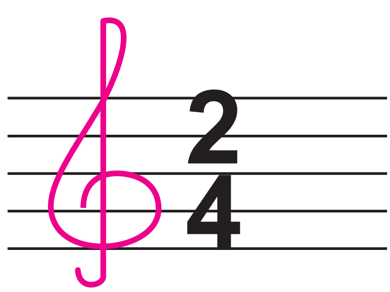

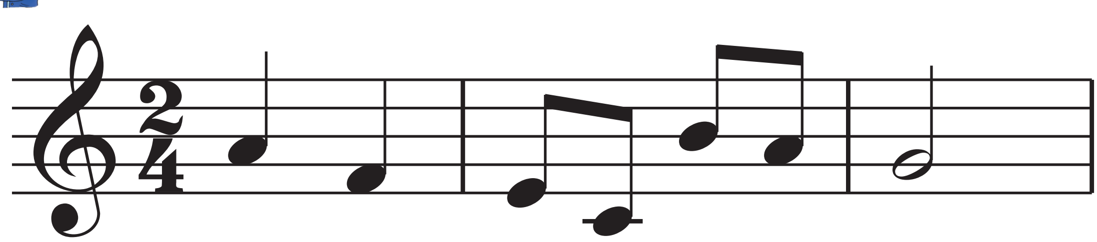

САНАГАНДЫ ҮЙРӨНӨБҮЗ

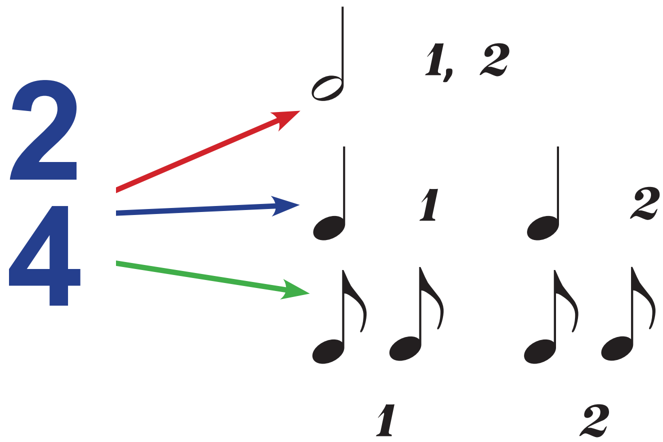

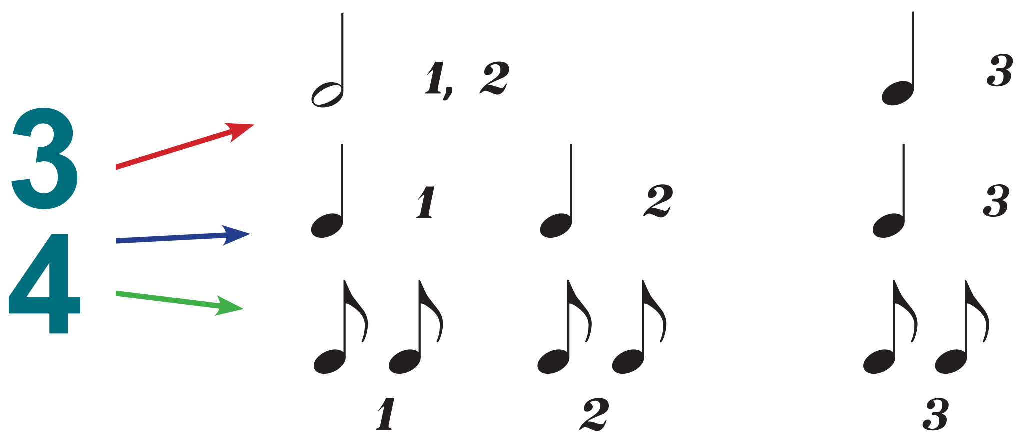

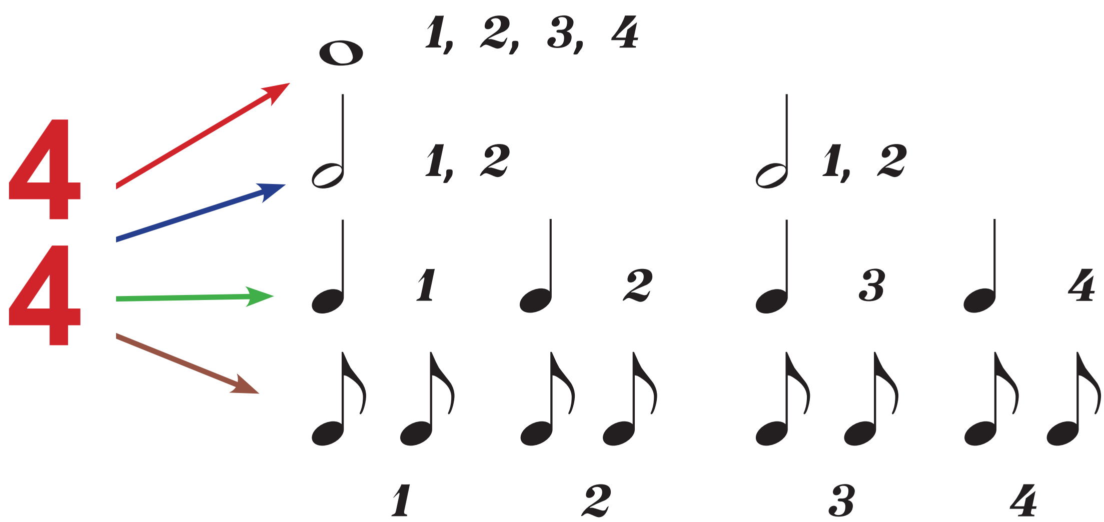

QASHQARCHA

Өзбек элдик күү

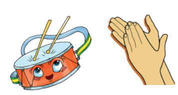

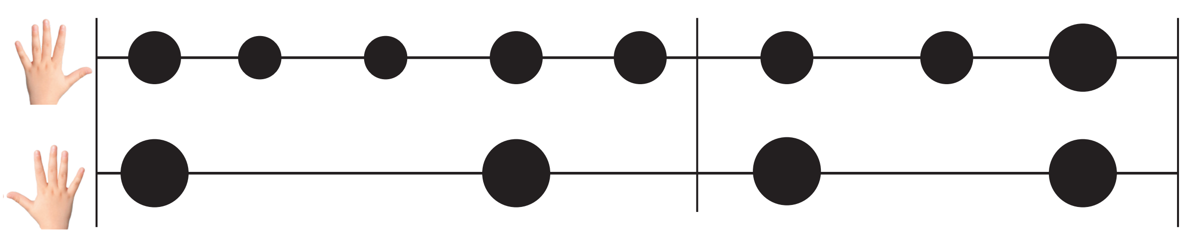

?! «Qashqarcha» ырынын ритмин эки топко бөлүп ырда.

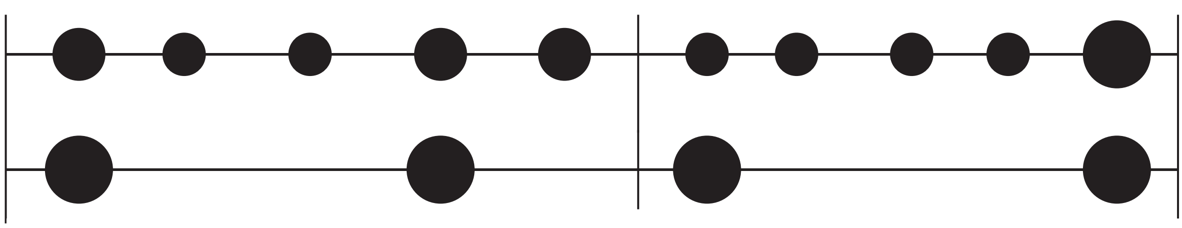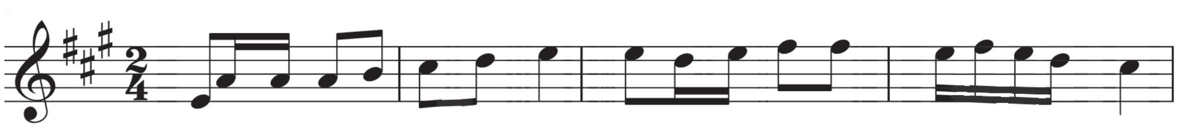

UXLAB TURDIM

Сөзү ***И. Муслимдики*** Музыкасы ***Ф. Назаровдуку***

Oyijonim,
Bugun yaxshi
Uxlab turdim.

Juda qiziq,
Juda shirin
Tushlar ko‘rdim.

Yumshoq yostiq,
Issiq ko‘rpa –
Rohat, rohat.

O‘z vaqtida
Uyg‘onishni
Qildim odat.

Naqarot:

Sizga, sizga assalom!
Hammangizga assalom!

?! «Uxlab turdim» ырынын ритмикалык образын тегерекчелер менен билдиребиз.

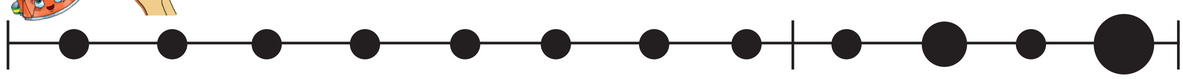

O - yi - jo - nim, bu - gun yax - shi ux - lab tur- dim

Тегерекчелерди түрдүү узундуктагы ноталар менен алмаштыр.

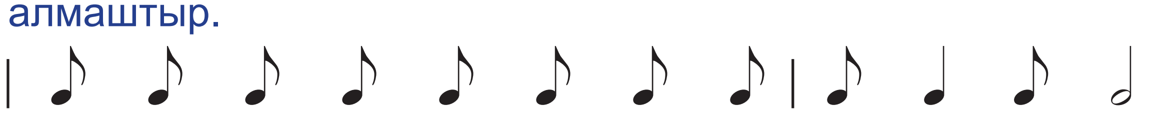

O - yi - jo - nim, bu - gun yax - shi ux - lab tur- dim

Ырды нотага карап ырдайбыз.
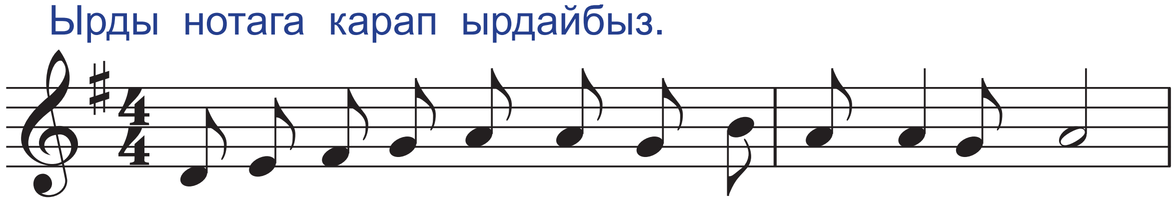
O - yi - jo - nim, bu - gun yax -shi ux - lab tur- dim

РЕПРИЗА

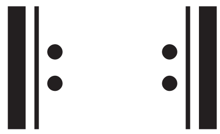

Күүнүн негизги бөлүгү,
Кайталанып жаңырат.
Бул бөлүктүн четинде,
Реприза белгиси бар.

Музыкалык чыгарманын бир бөлүгүнүн кайталанышын билдирүүчү белги **реприза** деп аталат.

Ушул сүрөттө кызыл менен белгиленген реприза белгисин көрүп турасың.

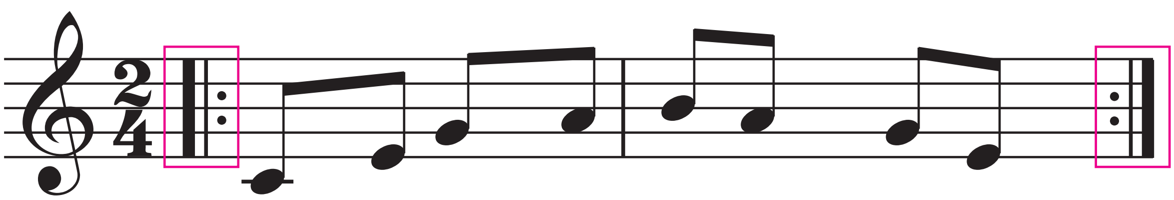

Музыкалык чыгарманын ушул эки чекиттүү белги – реприза белгиси арасындагы бөлүгү кайталанат.
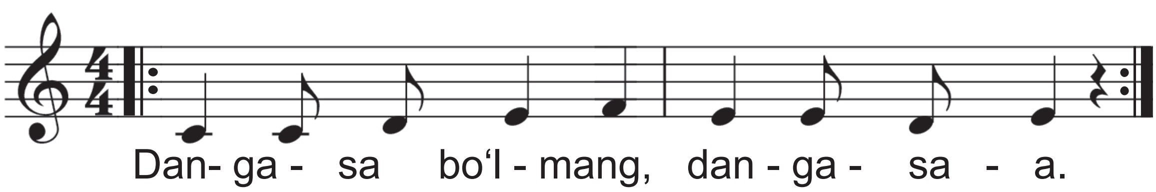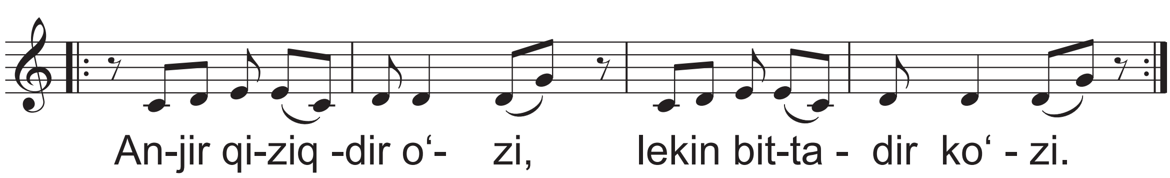
?! Реприза белгиси менен такт сызыгы бири-биринен кандай айырмаланат?

ВАЛЬС

Музыкасы П. Чайковскийдики «Балдар альбому»нан

Вальс эки-экиден болуп, тегиз айлана аракеттер менен аткарыла турган бий. Ал негизинен чоң бий кечелеринде аткарылат.

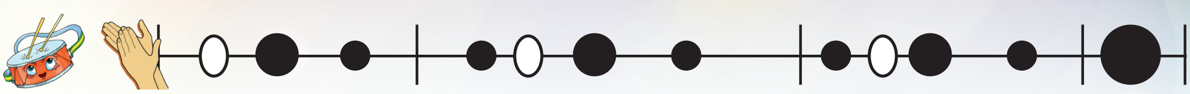

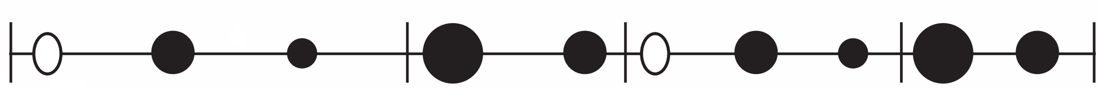

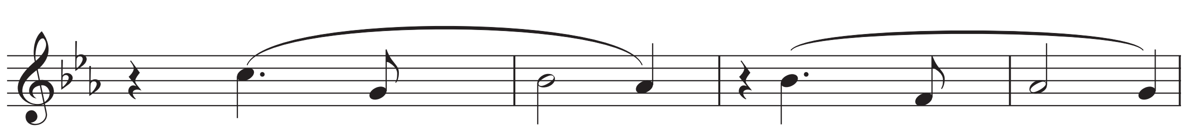

КЕЛДИ, НООРУЗ

Сөзү Г. Момунованыкы
Музыкасы Р. Абдыкадыровдуку

Казан толо көп сүмөлөк сапырып,
Келди, Нооруз элим жогун тапкандай.
Азан-казан, азан-казан үзүлгөнү жалганып,
Очогунан, очогунан өчкөн оту жангандай.

Келди, Нооруз күтүп жүргөн кут майрам,
Кошо келди жаркыраган сулуу жаз.
Теңир асман, Теңир асман өзү турсун аластап,
Адам улуу, адам улуу бар балээден бол калас!

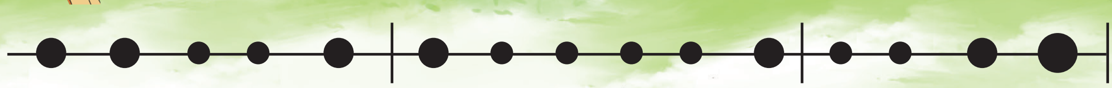

Ырдын ритмин нота тексти менен салыштыр.

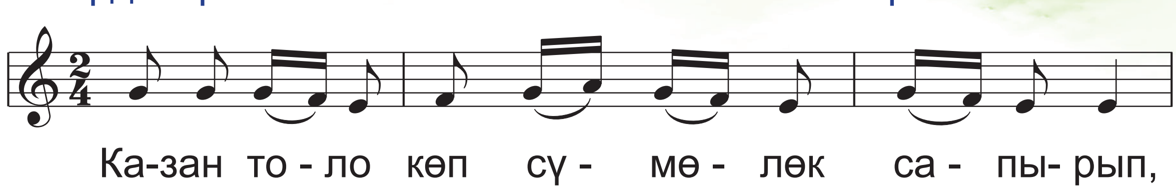

ЛАД: МАЖОР ЖАНА МИНОР

Музыкалык добуштар өз ара келишип жашашат. Ар биринин өз орду жана жайы бар. Музыкалык лад – бул өз ара айкалышта, ырааттуулукта жайгашкан добуштардын тобу.

Музыкада ладдар өтө көп. Алардын арасында эң негизгиси экөө: мажор жана минор.

Мажор – бул ачык жаңырган музыка, көңүлдүү, сергек, куунак, шаңдуу обондордун негизи.

Минор – муңайым, кайгылуу жана ойлуу обондордун негизи.

Мажор ладындагы күүдөн үзүндү ук:
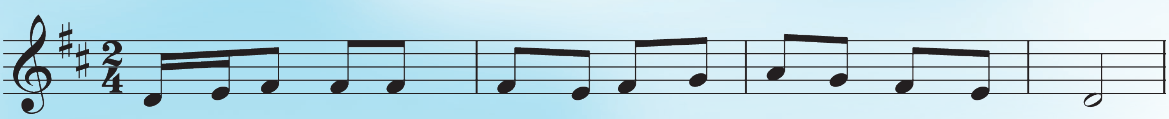
Минор ладындагы күүдөн үзүндү ук:
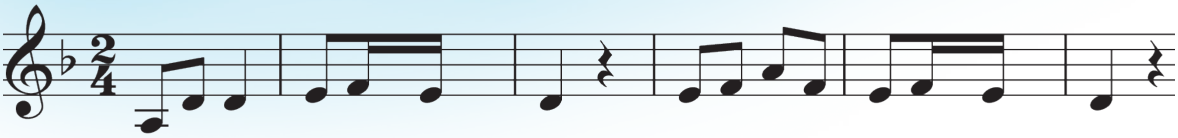
МАЖОР ЖАНА МИНОР

Музыка өлкөсүндө,
Эки ага-ини бар.
Мажор – куунак жана шайыр,
Кубанычтуу жылмаят.
Экинчи бала **Минор,**
Ал – кайгылуу добуш катар.
Муңдуу ыр ырдап,
Бизди ойго салат.
Мажор менен **Минор** бирге,
Ынтымакта жашайт дайым.

ТОРЕАДОР МАРШЫ

Музыкасы Ж. Бизеники

Марш – катарга тизилип жүрүштө аткарыла турган салтанаттуу музыкалык чыгарма.

?! Турган жайында музыкага ылайык кадам ташта.

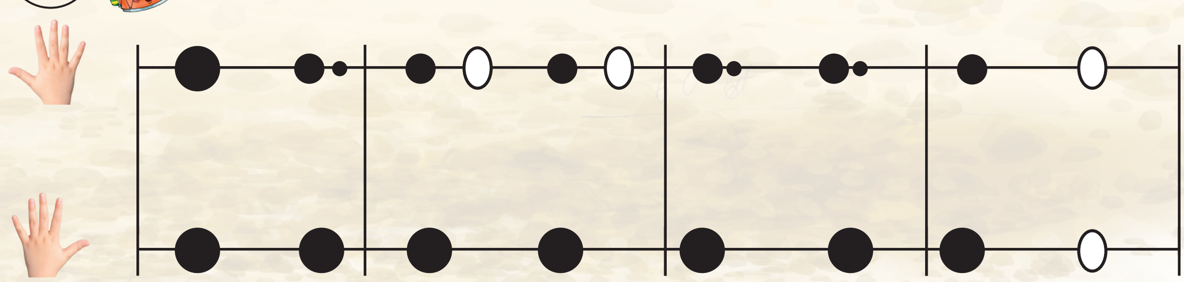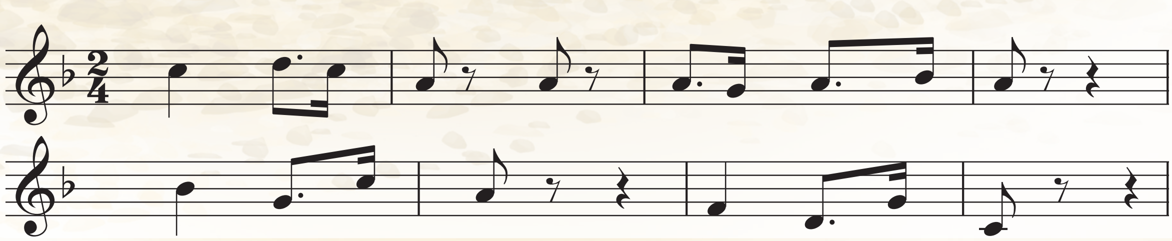

ТАРАНЧЫ

Сөзү ***А. Рыскуловдуку***
Музыкасы ***Э. Сасыбаевдики***

Суугa келип таранчы,
Суулап чачын таранчу.
Кичинекей көлмөнү,
Күзгү кылып каранчу.

Карга муну билиптир,
«Карк, карк» этип күлүптүр.
Таранчыны шылдыңдап,
«Таз болот» – деп жүрүптүр.

Кабар тарап кетиптир,
Көк жоруга жетиптир.
«Таранчыга чакалай
чыгат!» – деп ал чечиптир.

Таранчынын жоругун,
Кимиң кандай жорудуң?
Айткандары туурабы,
Карга менен жорунун?

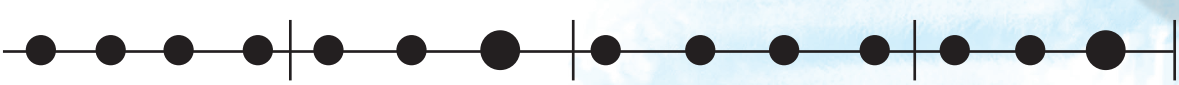

МУЗЫКАЛЫК РЕБУСТАР

Ребустар сага бир аалам кубаныч тартуулоочу, ой жүгүртүүгө үйрөтүүчү, сөз байлыгын байытуучу, көңүлдү буруууга үндөөчү оюндун түрү болуп саналат. Музыкалык ребустарды чечүү үчүн **до, ре, ми, фа, соль, ля, си** ноталарынын нота сызыгында жайгашуусун билүү керек.

Ноталарды аныкта жана жашырылган сөздөрдү таап музыкалык ребусту туура оку.

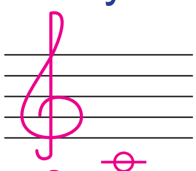 – birinchi nota 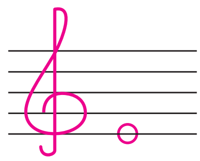 z

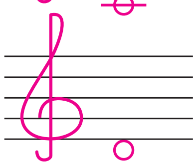 – 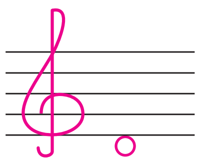 buslar yecha 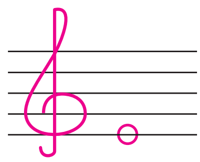 z.

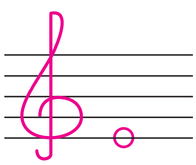 – 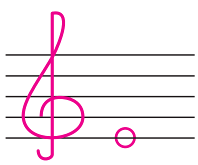 yovlaydi mushuk,

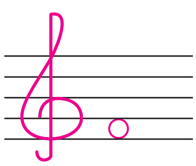 – 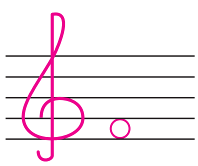 zoga ucha 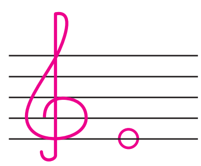 z.

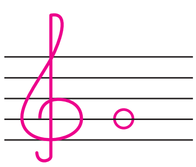 – 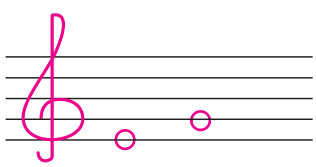 va masala,

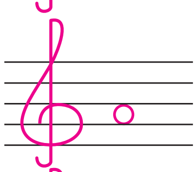 – yangraydi ashula.

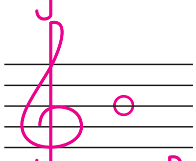 – yettinchi nota 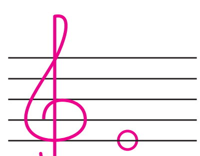 z,

Yana 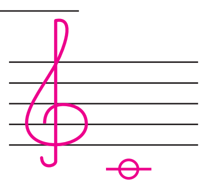 ga qayta 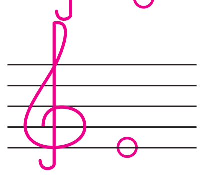 z.

СЕЛКИНЧЕК

Сөзү жана музыкасы ***Бурулчаныкы***

Күүнүн аракети чагылдырылган төмөндөгү үлгүлөрдөн кайсы бири **Бурулча**нын «Селкинчек» күүсүнө ылайык келет?

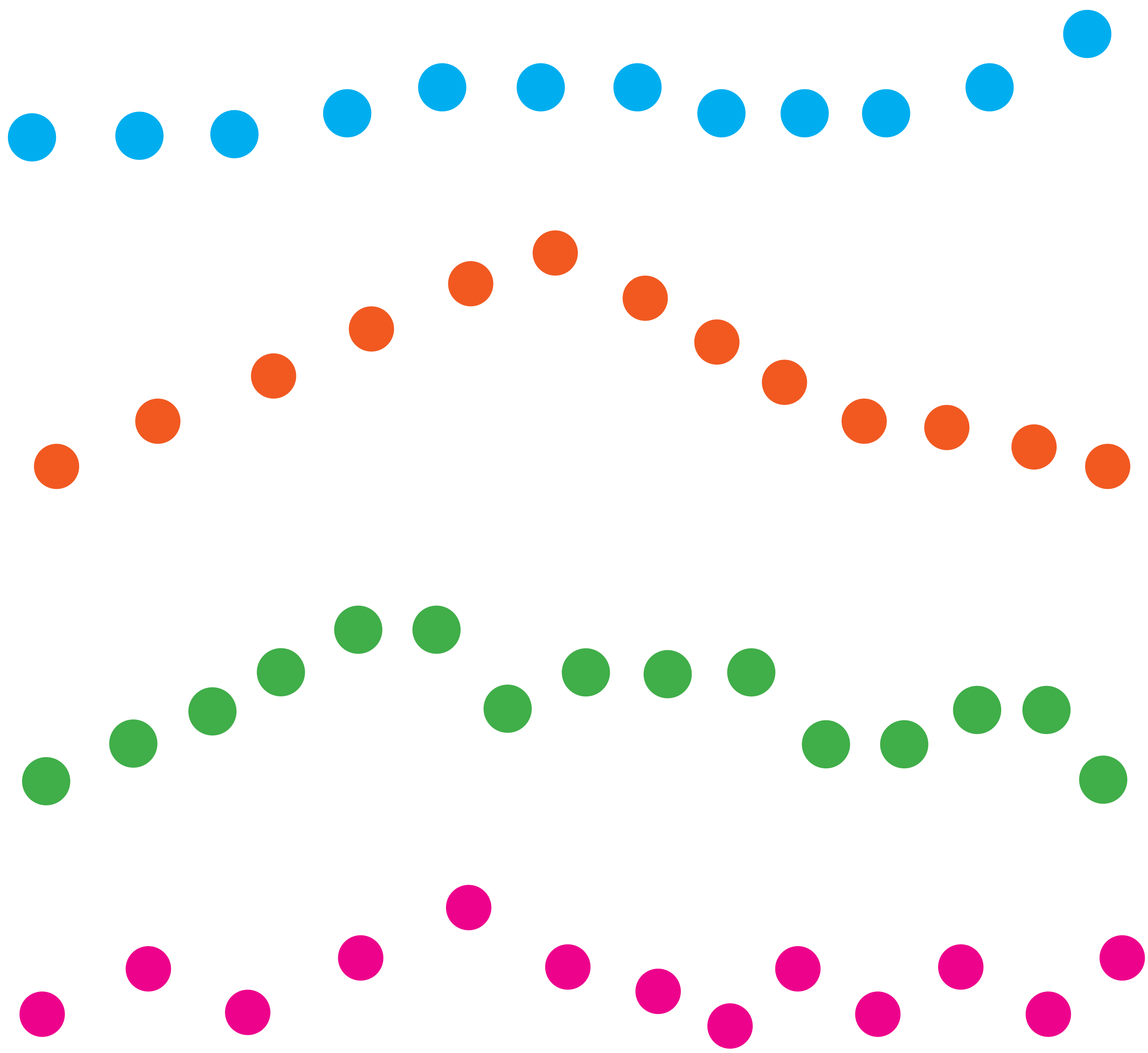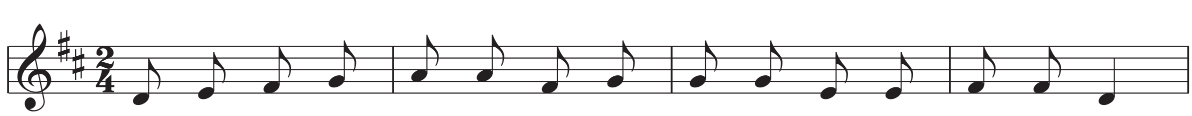

АК ГҮЛДӨР

Сөзү ***И. Исаковдуку*** Музыкасы ***Т. Казаковдуку***

Кичине эмесмин,
Гүлзарга теңештим.
Гүл багы ар түркүн,
Гүл менен тең өстүм.

К а й ы р м а :
Ак гүлдөр, көк гүлдөр,
Асырап көп күндөр.
Карачы татына,
Кааласаң көркүн көр.

Суу куям маалында,
Сындырбайм шагын да.
Апакем сүйүнөт,
Ал болсо жанымда.

К а й ы р м а .

?! «Ак гүлдөр» ырынын ритмдик туюнтулушун нота тексти менен салыштыр.
Нотага карап ырда.

4–БАП
БАЛДАР КОМПОЗИТОРЛОРУ ЖАНА ОБОНЧУЛАРЫ

Шермат Ёрматов

Балдардын сүйүктүү композитору Шермат Ёрматов 1939-жылы Фергана облусунда туулган. Көп жылдардан бери жаш ыр сүйүүчүлөргө искусство сырларын үйрөтүп келүүдө. Устат композитор уюштурган «Булбулча» балдар ансамбли жалаң эле республикада эмес, көптөгөн чет өлкөлөрдө өзбек балдар ырчылык өнөрүн көрсөтүп келүүдө. Шермат Ёрматов «Oymomojon rom bo‘ldi», «G‘ildiragim», «Sog‘lom avlod qo‘shig‘i», «Oy bo‘lamiz, toy bo‘lamiz» сыяктуу ондогон ырларды жараткан.

Өзбекстан эл артисти Шермат Ёрматов балдар ырчылыгын өнүктүрүүгө кошкон салымы үчүн «Соғлом авлод» ордени менен сыйланган.

O‘YNADIK, HECH TO‘YMADIK

Сөзү ***П. Муминдики***   Музыкасы ***Ш. Ёрматовдуку***

Bag‘ri ko‘m-ko‘k dalalar,
Gullari ko‘p dalalar.
Qarang, juda keng ekan,
Bir olamga teng ekan.

Naqarot:
Dalalarda o‘ynadik,
Hech o‘yinga to‘ymadik.

Oftob bizni ko‘rardi,
O‘ynaymi, deb so‘rardi.
Shamol asta yelardi,
Davramizga kelardi.

Naqarot.
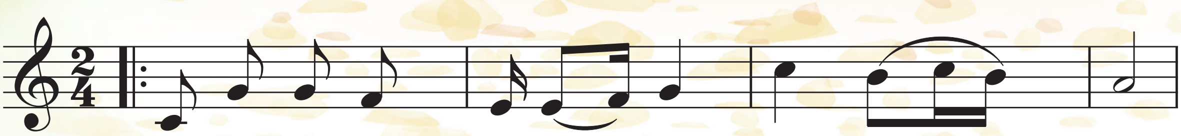
SOG‘LOM AVLOD QO‘SHIG‘I

Сөзү ***Т. Бахрамовдуку*** Музыка ***Ш.Ёрматовдуку***

Quyosh bo‘lsin, oy bo‘lsin,
O‘zbekiston boy bo‘lsin.
Menga atlas, ukamga
Gijinglagan toy bo‘lsin.

Naqarot:
Dadam yuzga kirsinlar,
Ayam yuzga kirsinlar.
Bizlar yuzga kirganda
Yonimizda yursinlar.

O‘saversin bo‘yimiz,
Tenglik – orzu-o‘yimiz.
Bu dunyoda bor bo‘lsin
O‘zbekiston – uyimiz.

Naqarot.

?! Ырдын ритмин нота тексти менен салыштыр.

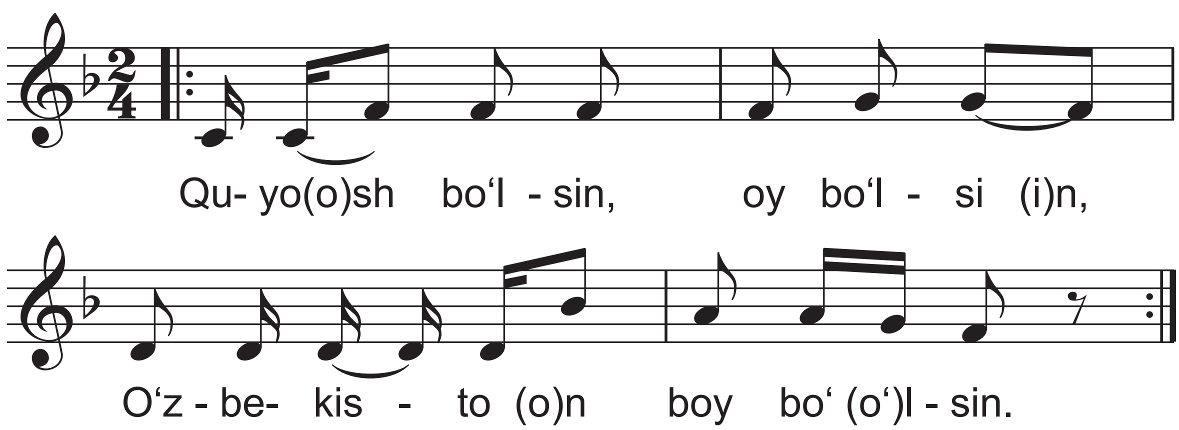

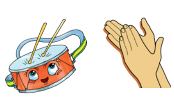

Qu- yo (o)sh bo‘l - sin, oy bo‘l - si (i)n,

O‘z - be- kis - to (o)n boy bo‘ - (o‘)l - sin.

Надим Нархожаев

Балдардын сүйүктүү композитору Надим Нархожаев 1947-жылы Ташкент шаарында интеллигенттердин үй-бүлөсүндө төрөлгөн. Ал балдар ырчылык искусствосунун өнүгүшүнө чоң салым кошкон композиторлордун бири болуп саналат. Замандаш акындар менен кызматташтыкта балдар үчүн 200 дөн ашуун ырларды жараткан.

Надим Нархожаевдин «Qor», «Navroʻzim – shoʻx sozim», «Chamandagi gullarmiz», «Yaxshi bola», «Gullar – manim kulganim», «Oʻzbegimdan aylanay», «Hakkalar» сыяктуу жүздөгөн ырларын балдар сүйүп ырдашат.

Өзбекстан Республикасынын маданиятына эмгек сиңирген ишмери, Өзбекстан мамлекеттик консерваториясынын профессору Н. Нархожаев өзүнүн жагымдуу музыкалык чыгармалары, айрыкча эстрада жана балдар үчүн жараткан ырлары менен эл урматына ээ болгон.

CHINNIGUL

Сөзү ***Камбар Атаныкы***
Музыкасы ***Н. Нархожаевдики***

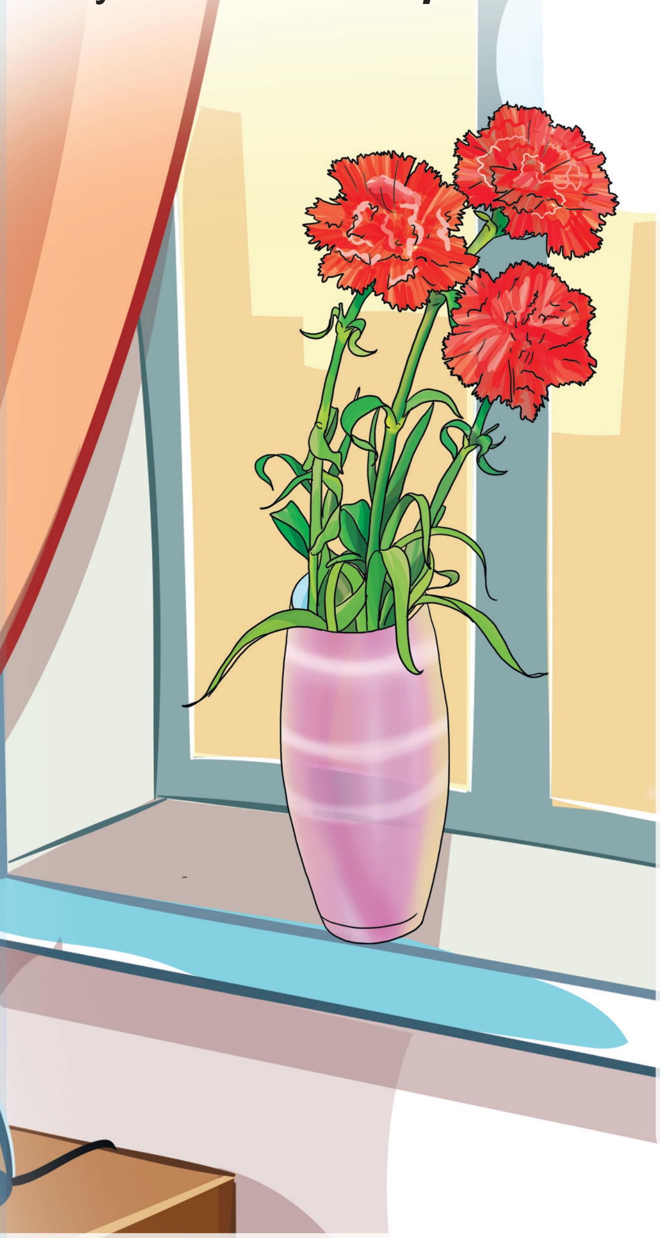

Yonib turgan chinnigul,
Yoqtiradi har ko‘ngil.
Senga shaydo har bir dil,
Chinnigul, chinnigul.

Gul tanlagan ko‘zlarga,
Dildan chiqqan so‘zlarga,
Kulib chiqqan yuzlarga
Yarashiqsan, chinnigul.

Oymisan yo kunmi, gul?
Mehring elga chinmi, gul?
Uch-to‘rt dona chinnigul
Quvonchlarga ochar yo‘l.

Sen eng nodir sovg‘asan,
Go‘zallikda tanhosan.
Olqishlarga ravosan,
Ardoqligim, chinnigul.

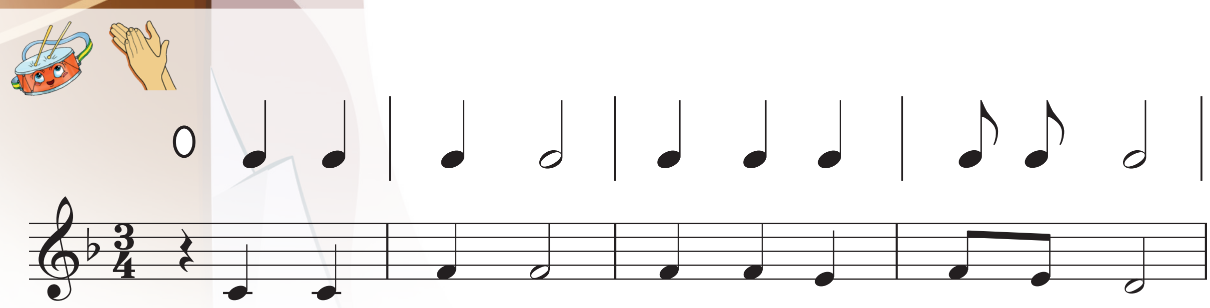

HAKKALAR

Сөзү ***Н. Арифжандыкы***
Музыкасы ***Н. Нархожаевдики***

Ola qanot hakkalar,
Shoxdan shoxga qo‘nasiz.
«Chig‘ir-chig‘lab» nimanidir
Izlab topgan bo‘lasiz.

Teraklarning uchidan
Sizga boqar polapon.
Qamishzorlar ichidan
Unga qarab qolaman.

Shoshqaloqlab tumshug‘in
Siz tomonga tutadi.
Hali yosh, yo‘l-yo‘rig‘in
Topmay, najot kutadi.

Uni boqish farzingiz,
Yurmang muncha hakkalab.
Boshqalardan farqingiz –
Yengiltaksiz, hakkalar.

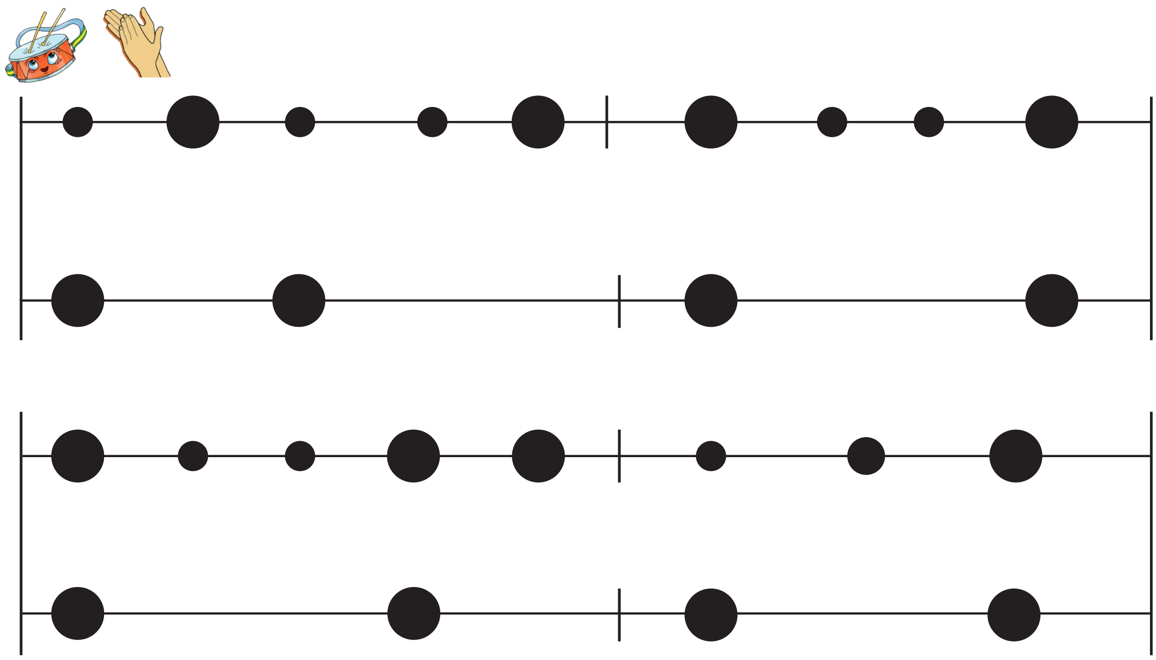

?! «Hakkalar» ырын балдар аспаптарынын коштоосунда туюнтуп ырдагыла.

Берилген үлгүдөгү эң төмөнкү жана эң жогорку добуштарды аныкта.
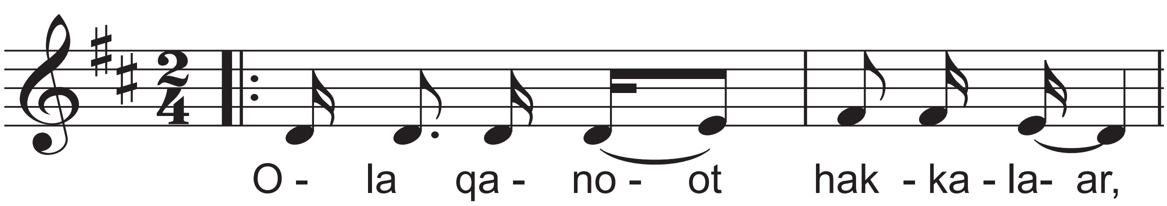
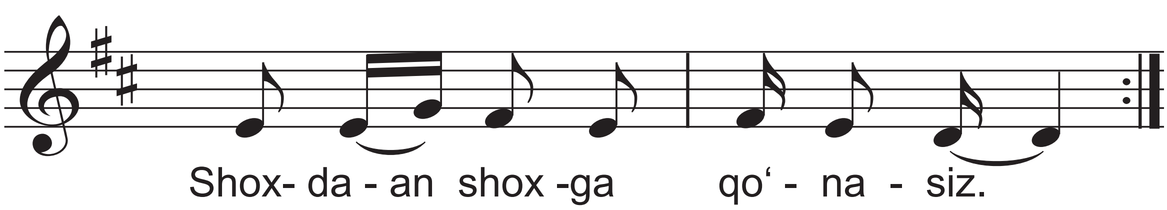

Берилген көнүгүүдөгү чейрек жана жарым ноталарды «бум», сегиздик ноталарды «бак» муундары менен ырдап, кол чаап же балдар аспаптарында коштоочу бол.
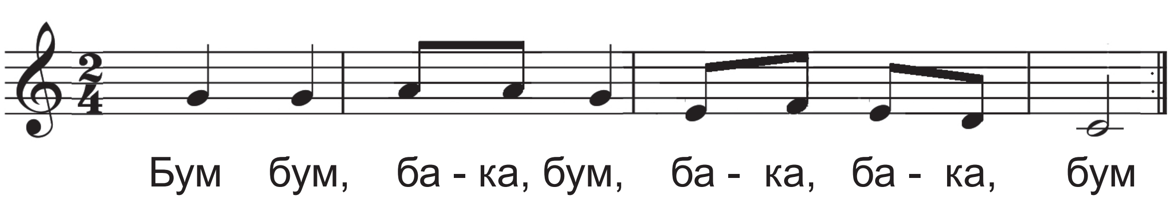
Гүлмира Эсенгулова

Гүлмира Эсенгулова 1962-жылы Нарын облусунун Жумгал районунда туулган. Ал өзү уюштурган «Ак шоола» (2 жаштан 5 жашка чейин) балдар хорун жетектейт. Анын «Бала кербез – 1», «Бала кербез – 2», «Бала кербез – 3» орто мектептериндеги музыка сабактары үчүн кошумча окуу китептери жарыкка чыкты. Көптөгөн балдар үчүн «Мээрим», «Чыр бала», «Бийлеймин», «Анда неге» жана башка сүйүктүү ырлары көпчүлүккө кеңири белгилүү. Ошондой эле, «Алтын уя» аттуу кыргыз музыка тарыхындагы алгачкы балдар опереттасын Т. Чокиев менен биргеликте жараткан.

Кыргыз Республикасынын маданиятына эмгек сиңирген ишмери. Токтогул Сатылганов атындагы мамлекеттик сыйлыктын лауреаты.

БИЙЛЕЙМИН

Сөзү, музыкасы ***Г. Эсенгулованыкы***

Түшүнбөдүм неге мынча чочулашат,
Так көтөрүп бутумду мен бийлесем.
Атам-апам, жада калса чоң энем да,
Улам эле «Секирбе» деп урушат.
А мен болсо такыр эле тура албайм,
Түрлүү күүлөр кулагыма угулат.

К а й ы р м а :

Бийлеймин, бийлеймин таң атпай,
Бийлеймин, бийлеймин түшкө маал.
Бийлеймин, бийлеймин кечинде,
Эшикте, үйдө да чарчабай.

Бактылуумун деп өзүмдү жүрөмүн,
Анткени мен бийлегенди үйрөндүм.
Кайгырбаймын ата-апам урушса,
Түшүнөт да бир күнү деп күлөмүн.
Жок дегенде сен урушпа чоң эне,
Мен жөн гана бийлегенди сүйөмүн.

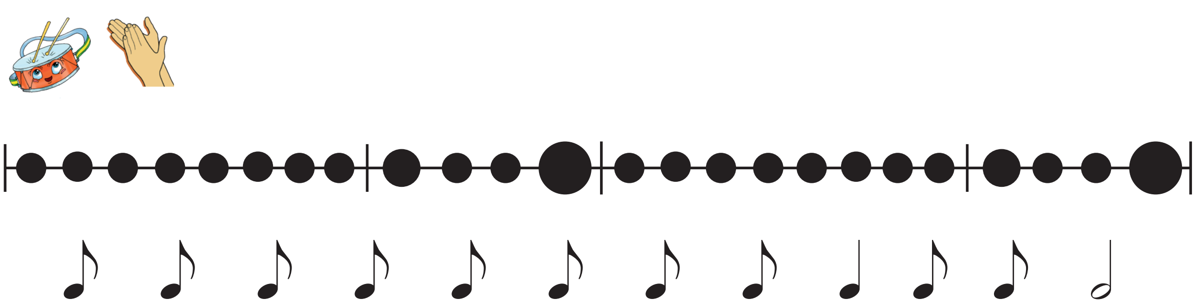

МАМАЛАК

Сөзү, музыкасы ***Г. Эсенгулованыкы***

Көп дүкөнду аралап,
Көрүп калдым мамалак.
Капа толгон көздөрү,
Карап турду жалдырап.

К а й ы р м а :
Мамалак,мамалак,
Ырдап берем сага арнап.
Күлүп койчу мамалак,
Сага күлгөн жарашат.
Колу, бутуң оорутпайм,
Эркелеп өс, мамалак.

Жүр, жүрөгой, мамалак,
Үйгө алып барайын.
Жомок айтып, ыр ырдап,
Эркелетип багайын.

К а й ы р м а.

МУЗЫКА ЧЫГАРМАЧЫЛДАРЫ

Сүрөткө көңүл коюп кара. Анда акын, композитор, ырчы, музыкант сыяктуу чыгармачылдар сүрөттөлгөн. Абадагы шарларда болсо чыгармачыдардын негизги чыгармачылык каражаттарынын аттары жазылган.

?! Кайсы шарды кайсы чыгармачылга берет элең? Эмне үчүн?

KAPALAK VA KAMALAK

Сөзү ***Н. Нарзуллаевдики***
Музыкасы ***Н. Нархожаевдики***

Gulga qo'nib kapalak,
Qanotini o'ynatar.
Ko'kda chaqnab kamalak,
Yetti rangda raqs etar.

Naqarot:
Kapalakjon, kapalak,
Sen ham menday sho'xmisan?
Uyda yolg'iz o'tirib,
Zerikishga yo'qmisan?

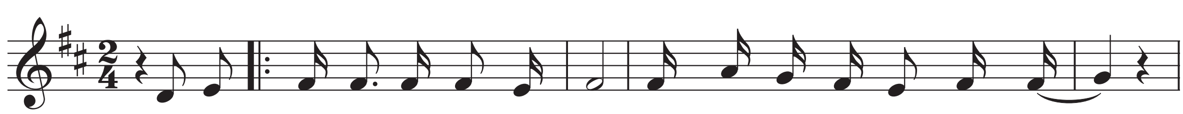

BUVIJON

Сөзү ***Ё. Суюновдуку***
Музыкасы ***Д. Амануллаеваныкы***

Menga tengsiz mehri bor,
So‘zlarida sehri bor.
Ertak aytib tolmaydi,
Erkalatib hormaydi.

Naqarot:
Buvijonim, buvijon,
Mehribonim – buvijon.
Onaginam onasi,
Sho‘x zabonim – buvijon!

Ko‘rolmasa bir kuni,
Uxlay olmaydi tuni.
Ko‘ngli sog‘inchga to‘lib,
Izlar parvona bo‘lib.

Baxtimga omon yuring,
Xush-xandon davron suring.
Ko‘zingiz namlanmasin,
Dilingiz g‘amlanmasin.

Naqarot.

?! Эки топко бөлүнүп, аткаргыла.
Нотага карап ырда.

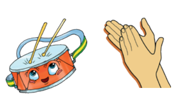

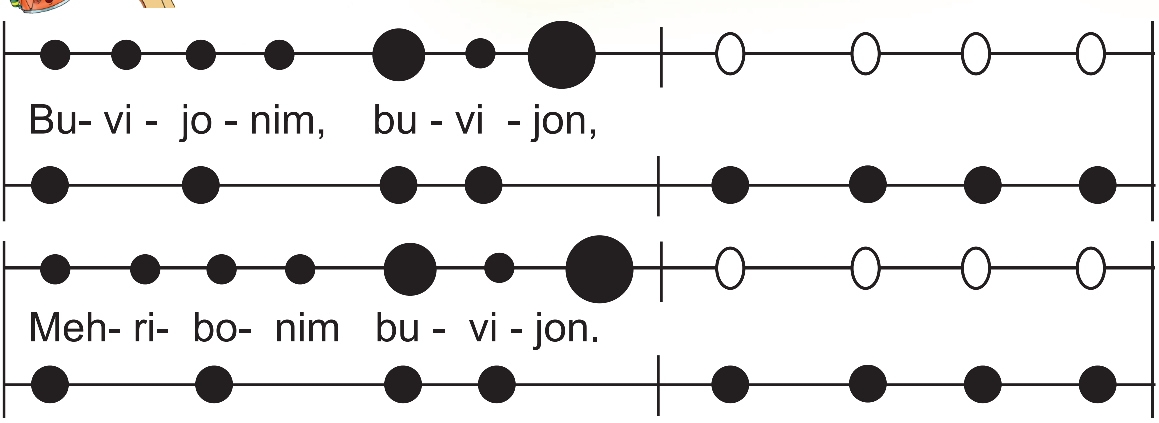

БЫШЫКТОО ҮЧҮН СУРОО ЖАНА ТАПШЫРМАЛАР

1. Кайсы үлгүдө 2/4 өлчөмү туура коюлган?

1) 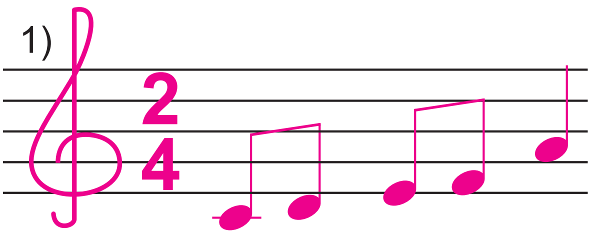

2)
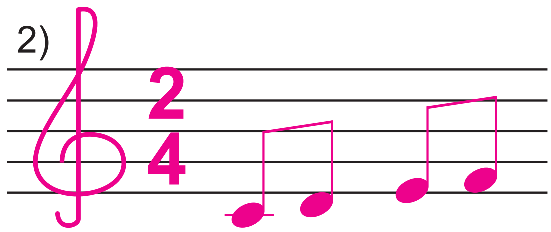
2. 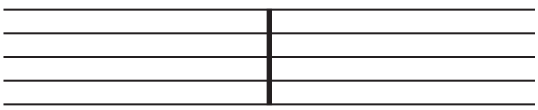 ?

3.

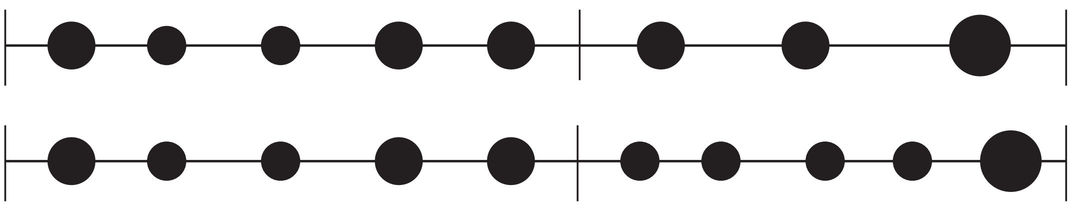

4. ?

5. Берилген үлгүлөрдөн кайсы бири Бурулчанын «Селкинчек» күүсүнө ылайык келет?

1) 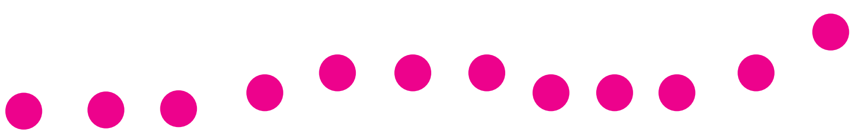

2) 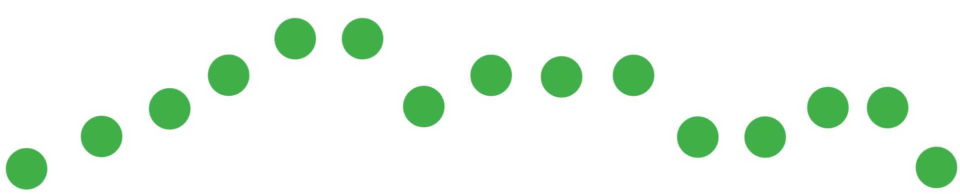

3)

6. «Uxlab turdim» ырынын ритмин кол чаап же балдар аспаптарында аткар.

7. Төмөндө кайсы ырдын ритми берилген?

8. Сүрөттөгү композиторлор жөнүндө айтып бер.

9. Көнүгүү – билимдин энеси,
Тап, бул кайсы ноталар?

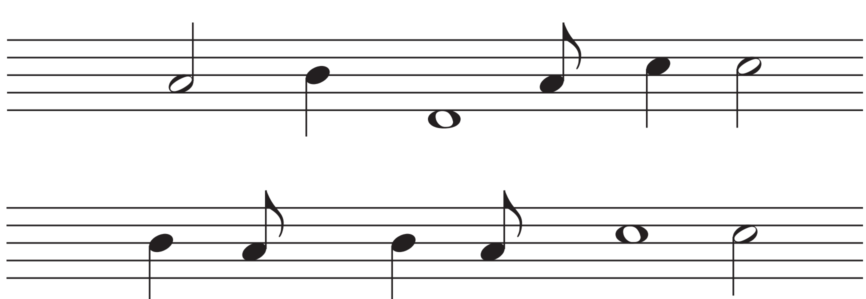

Музыка 2-класс (Текст): окуу китеби / Надим Нархожаев, Шахиста Нархожаева, Дилноза Ташмухамедова. – Ташкент: Республикалык билим берүү борбору, 2021. – 80 б.

ISBN 978-9943-7475-7-9

УЎК 78(075.3)
КБК 85.31я72

O‘quv nashri

Nadim Norxo‘jayev, Shoxista Norxo‘jayeva,
Dilnoza Toshmuhamedova

MUSIQA

Umumiy o‘rta ta’lim maktablarining
2-sinfi uchun darslik

(Qirg‘iz tilida)

Которгон *Расия Жуманазарова*
Сүрөтчүсү *Умид Сулайманов*
Редактору *Гүлсара Бердиева*
Көркөм редактору *Сарвар Фарманов*
Техникалык редактору *Акмал Сулайманов*
Дизайнери *Дилмурад Мулла-Ахунов*
Корректору *Гүлзада Шерматова*

Басууга 07.10. 2021-жылы уруксат этилди.
Форматы 60x84 $^{1}/_{8}$. Ариал гарнитурасы.
Кегли 16 шпондуу. Офсеттик басма ыкмада.
Шарттуу басма табагы 13,95. Учёттук басма табагы 7,51.
Нускасы------ Заказ------

Ижарага бериле турган окуу китебинин абалын көрсөтүүчү жадыбал

№	Окуучунун аты, жөнү	Окуу жылы	Окуу китебинин алынгандагы абалы	Класс жетекчи-синин колу	Окуу китебинин тапшырыл-гандагы абалы	Класс жетекчи-синин колу
1.						
2.						
3.						
4.						
5.						
6.						

Окуу китеби ижарага берилип, окуу жылынын аягында кайтарып алынганда жогорудагы жадыбал класс жетекчиси тарабынан баалоонун төмөнкү критерийлеринин негизинде толтурулат:

Жаңы	Окуу китебин алгачкы жолу пайдаланууга берилгендеги абалы.
Жакшы	Мукабасы бүтүн, китептин негизги бөлүгүнөн ажырабаган. Бардык барактары бар, жыртылбаган, көчпөгөн, беттеринде жазуу жана сызыктар жок.
Канааттан-дырарлык	Мукабасын эзилген, бир аз чийилип, четтери тытылган, китептин негизги бөлүгүнөн ажыраган түрү бар, бирок канааттандырарлык калыбына келтирилген. Көчкөн барактары кайра ордуна желимделген, айрым бетерине чийилген.
Канааттан-дырарлык эмес	Мукабасы жыртылган, үстүнө сызылган, негизги бөлүгүнөн ажыраган же таптакыр жок, канааттандырарлыксыз калыбына келтирилген. Беттери жыртылган, барактары жетишпейт, чийип, боёп ташталган. Окуу китебин калыбына келтирүүгө болбойт.